

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Proces získávání sociálních kompetencí u osob se
sluchovým postižením**

The proces of acquiring social competences for people with hearing
impairment

Diplomová práce

Vedoucí práce

PhDr. Mgr. Petr Novák, Ph.D.

Autor

Bc. Mihočová Jiřina

Praha 2024

Poděkování

Děkuji PhDr. Mgr. Petru Novákovi Ph.D. za ochotu, trpělivost a odborné vedení diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala paní Evě Žáčkové a Mgr. Redlichovi, za odbornou pomoc při tvůrčím procesu výzkumného šetření.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Proces získání sociálních kompetencí u osob se sluchovým postižením vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Anotace

Předložená diplomová práce je zaměřena na osoby se sluchovým postižením a procesem získání sociálních kompetencí v jejich životě. Sociální kompetence jsou naprosto nutné pro běžný život ve společnosti. Dalo by se říci, že bez jejich osvojení není možné uspokojivě fungovat. Nicméně, řada lidí má proces jejich získání velmi zkomplikovaný z různých důvodů. Život osoby, která se potýká se sluchovým handicapem, je do značné míry ovlivněn druhem a stupněm sluchového postižení, proto v první a druhé části popisují význam sluchu, problematiku sluchového postižení a dále navazují vymezením pojmu sociální kompetence s užším výběrem pro skupinu osob se sluchovým postižením.

V praktické části porovnávám dva výzkumy. Jeden vznikl v době Covidu-19 a je orientovaný na slyšící skupinu, konkrétně na tlumočnický znakového jazyka. Uvedený výzkum je zaměřený na identifikaci sociálních kompetencí z pohledu lidí, kteří denně pracují se sluchově postiženými osobami a kteří vyhodnotili tyto klíčové kompetence jako významné pro uspokojivé sociální fungování a je vypracovaný v mé bakalářské práci. Nicméně, je třeba se zamyslet, jestli jsou potřebné sociální kompetence, stejně významné z pohledu slyšící i neslyšící společnosti. Je naše vnímání, toho co je důležité nebo nezbytné pro uspokojující život stejné, jako u osob se sluchovým postižením? Na tento problém je zaměřena druhá část výzkumu, která vyhodnocuje výsledky neslyšících respondentů a jejich pohled na priority v životě.

Klíčová slova: Sluch, sluchové postižení, sociální kompetence, instituce

Anotace

The presented diploma thesis deals with persons with hearing impairment and the process of acquiring social competences in their lives. Social competences are absolutely necessary for normal life in society. One could say that it is impossible to function satisfactorily without mastering them. However, many people find the process of obtaining them quite complicated for various reasons. An individual's life is largely influenced by the type and degree of hearing impairment, therefore in the first and second chapters I describe the importance of hearing, the issue of hearing impairment and continue by defining the concept of social competence with a narrower selection for the group of people with hearing impairment.

In the practical part, I compare two researches. One was created in the time of Covid and is oriented towards the hearing group, specifically sign language interpreters. The research is aimed at identifying social competences from the perspective of people who work daily with hearing-impaired persons and who have evaluated these key competences as important for satisfactory social functioning. However, it is necessary to think whether the perception of the world of hearing and deaf people is the same. Are the necessary social competences equally important from the perspective of hearing and deaf society? This is revealed by the second part of the research, which evaluates the results of deaf respondents and their view of priorities in life.

Keywords: Hearing, hearing impairment, social competence, institutions

Obsah

Úvod.....	9
1 Význam sluchu	10
1.1 Význam sluchu v procesu sociálních kompetencí	11
1.2 Vymezení pojmu sluchového postižení	12
1.3 Místo vzniku postižení	12
1.3.1 Vady periferní	13
1.3.2 Vady centrální.....	14
1.3.3 Vady podle doby vzniku	14
1.3.4 Podle stupně sluchového postižení	15
1.4 Stručný sociologický vývoj osob se sluchovým postižením v ČR	18
1.5 Psychologický vývoj osoby se sluchovým postižením	20
1.6 Proces získání sociálních kompetencí	22
1.7 Vymezení pojmu sociální kompetence	23
2 Sociální kompetence v rámci sluchového postižení	25
2.1 Vytvoření komunikačního systému.....	26
2.2 Porozumění psané formy českého jazyka	26
2.3 Kulturní znalost a orientace v prostředí	27
2.4 Samostatné rozhodování, seberealizace, konkurenceschopnost	27
2.5 Asertivní jednání	27
2.6 Práce s komunikačními a informačními technologiemi.....	28
2.7 Finanční gramotnost.....	29
2.8 Pracovní uplatnění a schopnost rekvalifikace	30
2.9 Vědomí vlastních práv	30
3 Prostředí pro získání sociálních kompetencí.....	31
3.1 Proces získání SK v rámci rodiny	31
3.2 Proces získání SK v rámci školského systému	32
3.3 Proces získání SK vlastním úsilím.....	33
3.4 Proces získání SK prostřednictvím zaměstnání	34
3.5 Proces získání SK prostřednictvím sociální služby	36
3.5.1 Raná péče	37
3.5.2 Tlumočnické služby	39
3.5.3 Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v České republice	39
3.5.4 Česká unie neslyšících	40
3.5.5 CODA - sdružení dětí neslyšících rodičů	40
3.5.6 CZTN – Centrum zprostředkování tlumočení neslyšícím	40

3.5.7	Tichý svět.....	41
3.5.8	Rytmus	42
4	Empirická část.....	43
4.1	Cíl práce	43
4.2	Hlavní výzkumná otázka.....	44
4.3	Dílčí výzkumné otázky	44
4.4	Úkoly práce	44
4.5	Metoda a postup sběru dat.....	44
4.6	Popis výzkumného souboru	45
4.7	Výsledky výzkumu.....	58
4.8	Analýza dat.....	59
4.9	Diskuse.....	61
	Komparace výzkumu	61
	Uplatnění pro praxi	63
	Závěr	64
	Abstrakt.....	65
	Použité zdroje	67
	Seznam příloh	71
	Seznam obrázků a tabulek	72

Seznam zkratk

NNO	Nestátní nezisková organizace
SPC	Speciální pedagogické centrum
OSP	Osoba sluchově postižená
SK	Sociální kompetence

Úvod

Žádný se základních smyslů nemá tak zásadní vliv na socializaci jako právě sluch. Mnohdy se zdá, že očím nebo jiným smyslovým orgánům věnujeme více pozornosti než sluchu. Předložená práce poukazuje na význam sluchu v běžném životě a jeho úzkou souvislost se sociálními kompetencemi, které jsou potřebné pro uspokojující sociální fungování. Pokud pochopíme v jakých oblastech je sluch jedinečný, budeme schopni lépe porozumět problematice sluchového postižení a samozřejmě i osobám, které se s tímto postižením potýkají. Naše schopnost úspěšně komunikovat s druhými lidmi se často podstatně snižuje, když nemůžeme slyšet všechno, co se říká, nebo daným informacím nerozumíme. To je naprosto běžná situace v životě osob se sluchovým postižením. V této souvislosti se v předložené práci věnuji popisu sluchového postižení a procesu jak získat sociální kompetence za uvedených překážek. Řada odborných autorů pojem sociální kompetence označuje jako dovednost nebo schopnost jedince dosáhnout očekávaných výsledků v sociálních interakcích. Na základě této myšlenky a toho co je z pohledu intaktní společnost důležité, pro sociální fungování vznikla myšlenka, jestli to osoby se sluchovým postižením vnímají stejně. Tím se zabývám v empirické části, kde je možné porovnat názorový postoj slyšící a neslyšící společnosti.

1 Význam sluchu

Všech pět základních smyslů má pro nás nedocenitelný význam. Přesto se zdá, že právě sluch je smysl, který je často podceňován nebo opomíjen, a to i přesto, že se na něj spoléháme v případě nebezpečí. Pomocí uší jsme schopni citlivě identifikovat a analyzovat nejrůznější zvukové signály. Doležalová (2006) doplňuje, že sluch má pro nás několik významů, které si neuvědomujeme, nebo o nich nepřemýšlíme a pro slyšící jedince jsou naprosto přirozené. Jde například o tzv. sluchové pozadí. Tato ochranná funkce ucha nás upozorňuje na nebezpečí – např. zvuky aut, tramvají a jejich troubení, zvuk padajícího sněhu ze střech domů, praskající led atd. Nejde jen o detekci zvuků upozorňující na nebezpečí. Sluchem jsme schopni zaregistrovat zpěv ptáků, silný déšť, pláč dítěte, cinkající přístroje kdesi v kuchyni a další zvuky, které mohou být v podstatě příjemné. Zvukové pozadí má pro nás velký význam při podvědomé orientaci v prostoru a zároveň umožňuje uvědomit si realnost děje. Sluch je smysl, který je v trvalé pohotovosti. Další význam sluchu jak jej popisují Doležalová (2006), Lejska (2003), Horáková (2012) spočívá v:

- základu pro komunikaci (sociální vztahy)
- pramen informací o věcech a dějích v okolí (např. v restauraci),
- základ pro vytvoření vnitřní řeči (rozvoj abstraktního myšlení),
- citová vazba na okolí svět - duševní zdraví (citové zabarvení hlasu),
- plastičnost vnímání - povrch, hloubka (např. dýchání u lékaře),
- jistota v pohybu - nositel varovných signálů.

Zatímco zrak můžeme vyřadit pouhým zavřením očí, u uší to tak nefunguje. Svět zvuků nás obklopuje od okamžiku narození až do smrti, ve dne v noci, neustále. Pro lepší pochopení sluchového postižení je potřeba si uvědomit samotný význam sluchu v našem životě, a to jak jeho nedostatek, může ovlivnit proces získávání sociálních kompetencí.

1.1 Význam sluchu v procesu sociálních kompetencí

Sluch je nejdůležitějším lidským smyslem a jeho porucha z hlediska závažnosti se podle WHO klade na druhé místo za mentální postižení. Sekeráková (2011) ve svém článku pro Dětskou pediatrii uvádí: „Člověk sluchem získává 60 % všech informací. Pro rozvoj dítěte v raném věku hraje sluch významnou roli.“ Sociální a kognitivní vývoj dítěte začíná již v době, kdy dítě nemluví, pouze pasivně naslouchá a pozoruje. S tím souvisí i rozpoznávání významu slov nebo citové zbarvení řeči či různé typy hlasů. Michalík (2011) přiřazuje význam vnímání zvuku z hlediska orientace člověka v prostředí, ale i v procesu socializace, rozvoji myšlení a řeči.

Oficiální webové stránky vlády Spojených států (NIH, 2023) v souvislosti s procesem sociálních kompetencí v každodenním životě osob se sluchovým postižením popisují sluchové schopnosti související s množstvím situačních faktorů, jako je hluk v pozadí, konkurenční signály, akustika v místnosti a znalost situace: „Tyto faktory jsou důležité bez ohledu na to, zda má člověk ztrátu sluchu. Například, když se jedinec s normálním sluchem zapojí do konverzace v tichém, dobře osvětleném prostředí, vizuální informace z tváře mluvčího spolu se situačními podněty a lingvistickým kontextem mohou komunikaci zcela usnadnit. Naproti tomu v hlučném prostředí se špatným osvětlením a omezenými vizuálními podněty může být mnohem obtížnější pokračovat v rozhovoru nebo poskytovat a přijímat informace. Osoba se ztrátou sluchu může být schopna fungovat velmi dobře v první situaci, ale nemusí být schopna vůbec komunikovat v druhé situaci.“

V posledních letech se vědecky potvrdilo, že aby mozek mohl zdravě fungovat, musí být neustále aktivován senzoryckými podněty. Z hlediska kvantity se dá říci, že sluch k tomuto zdravému vývoji přispívá nejvíce.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že sluch má v procesu získávání sociálních kompetencí klíčovou úlohu. Podílí se na rozpoznávání významu slov, rozvoj myšlení i abstraktního, pomáhá k orientaci v prostředí. Sluchem analyzujeme zvuky v pozadí, citové zbarvení slov, reagujeme na nebezpečí a další. V procesu socializace je nenahraditelný. Je zřejmé, že lidé se sluchovým postižením musí nedostatek sluchu kompenzovat jiným způsobem, který jim usnadní proces získání sociálních kompetencí.

1.2 Vymezení pojmu sluchového postižení

Porucha sluchu nebo jeho úplná ztráta, je poměrně často se vyskytující smyslové postižení. Toto postižení má závažné zdravotní a socioekonomické dopady. Přestože je vidět značný pokrok v oblasti zdravotnictví, některé problémy není jednoduché vyřešit a podle odhadu Světové zdravotnické organizace WHO budou mít i nadále progresivní charakter. Organizace WHO (2023) uvádí: „V současné době více než 1,5 miliardy lidí (téměř 20 % celosvětové populace) žije se určitou ztrátou sluchu a do budoucna se toto číslo bude zvyšovat. Nic na tom nezmění ani digitalizace a technické pokroky ve zdravotnictví, které usilují o zkvalitnění péče o pacienty. WHO dále uvádí: „Milionům teenagerů a mladých lidí hrozí ztráta sluchu kvůli nebezpečnému používání osobních audio zařízení a vystavení škodlivým hladinám zvuku na místech, jako jsou noční kluby, bary, koncerty a sportovní akce,“ řekl, Dr. Bente Mikkelsen ředitel WHO pro oddělení pro nepřenositelné nemoci. Z uvedených skutečností vyplývá, že je nutné se touto problematikou zabývat jako vážným populačním problémem.

Osoby zasažené ztrátou sluchu mohou mít potíže s porozuměním, sledováním nebo účasti na konverzacích. Samotné označení sluchové postižení se týká velmi heterogenní skupiny. Jde o osoby, které jsou nedoslýchavé, neslyšící nebo ohluchlé. Každá z uvedených skupin má jinou kvalitu a kvantitu postižení. V odborné literatuře se setkáme s dalším dělením sluchového postižení. Nejčastěji se jedná o dělení podle:

- Místa vzniku postižení (v lidském těle)
- Období vzniku postižení (před narozením, po narození)
- Stupeň postižení (jak moc je velká ztráta sluchu)

1.3 Místo vzniku postižení

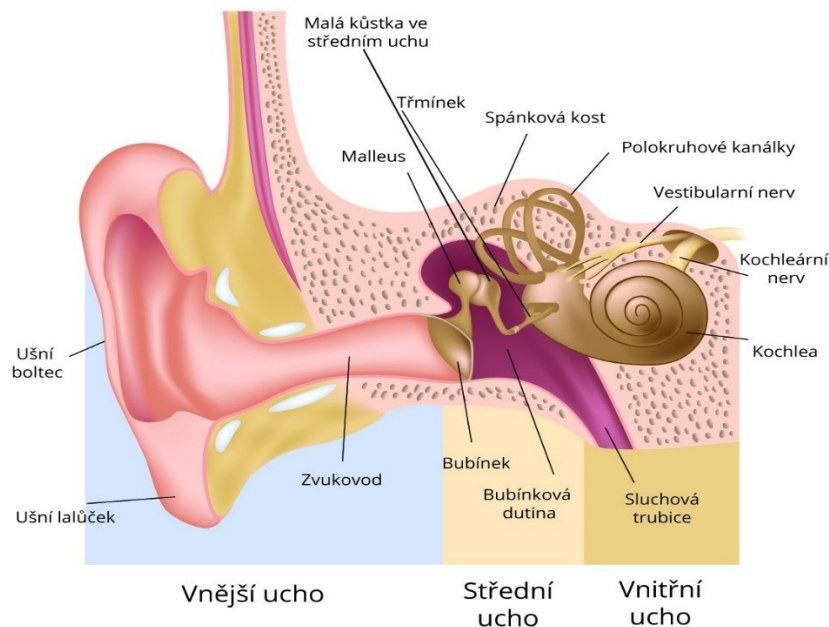
Velmi zjednodušeně řečeno, zvuk, který prochází zvukovodem, naráží do bubínku, ten se rozechvěje a vibrace přenáší přes kladívko, kovádlíku a třmínek do hlemýžďe. Tam na vibrace reagují smyslové buňky, které informace o zachyceném zvuku vedou pomocí sluchového nervu k dalšímu zpracování do mozku (Quizlet.com, 2023).

Sluchový analyzátor se skládá z části periferní a centrální. **Periferní část** je tvořena zevním, středním a vnitřním uchem a sluchově rovnovážným nervem. Tento sluchově rovnovážný nerv přivádí do mozku smyslové informace z uší. Většina těchto struktur je

umístěna ve spánkové kosti. **Centrální část** je tvořena sluchovou a rovnovážnou dráhou a příslušnými centry (Hybášek, 1999).

Chyba nastane, pokud některý z uvedených orgánů nefunguje tak, jak se očekává. Horáková (2007) ve svém díle rozděluje sluchové vady podle části ucha, kde vznikly. Všechny tři části - vnější, střední a vnitřní ucho - jsou navzájem propojeny. To je důležité pro přenos zvuku a slyšení samotné. Prostřednictvím obrázku si můžeme lépe představit oblast, kde je ucho určitým způsobem postiženo.

Obrázek 1 Anatomie lidského ucha

Zdroj: <https://quizlet.com/805937267/surdopedie-flash-cards/>

1.3.1 Vady periferní

- **Převodní vady sluchu** – je poškozeno zevní nebo střední ucho. Vzniká bloádou nebo přerušením dráhy zvuku (např. tekutinou ve zvukovodu, srůstem sluchových kůstek, infekcí středního ucha aj.). Narušeno je slyšení hlubokých tonů. Příkladem takové vady jsou záněty zvukovodu, bubínku, středního ucha nebo vrozené vady středouší. Převodní vada nemusí být trvalá, často se dá vyléčit léky nebo chirurgicky.

- **Percepční vady sluchu** – poškozeno je vnitřní ucho nebo sluchový nerv a narušeno bývá slyšení vysokých tónů. V tomto případě dochází ke změně kvality i kvantity poslechu, tudíž dochází k obtížím v porozumění řeči. Příkladem percepční poruchy je stařecká nedoslýchavost, poškození sluchu nadměrným hlukem, bakteriální nebo virové infekce, vrozené syndromy a sdružené vady na podkladě genetické poruchy, patří sem i ušní šelest (tinnitus). Percepční vada je trvalá, většinou ji je možno částečně kompenzovat sluchadly nebo kochleárním implantátem (KPO, 2023).
- **Smišené vady sluchu** – obvykle je poškozeno vnější ucho, střední ucho, ale i vnitřní ucho. Kompenzace probíhá za pomoci léků či chirurgického zákroku a vhodné kompenzační pomůcky.

1.3.2 Vady centrální

Tyto vady postihují podkorový a korový systém sluchových drah a způsobují značné komplikace v porozumění řeči, zatímco vnímání čistých zvuků není narušeno. Jedinec není schopen dekódovat obsah sdělení. Jak uvádí katalog podpůrných opatření (2023) namísto je kvalitní rehabilitace sluchu a reedukace dle doporučení klinického logopeda či speciálního pedagoga.

1.3.3 Vady podle doby vzniku

Pro dělení sluchových vad dle doby vzniku se řada autorů přiklání k členění sluchového postižení na vrozené nebo získané (Marková, 2021, Horáková, 2012, Lejska, 2003).

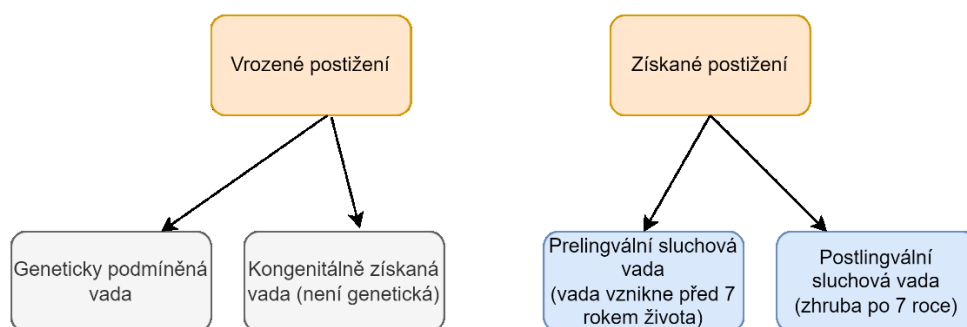
Vrozené vady sluchu – jsou všechny vady vzniklé před narozením jedince, a to buď na podkladě genetickém, nebo negenetickém. Geneticky podmíněnou sluchovou vadou se myslí vada, která je způsobena špatnou genetickou informací, která se přenáší z generace na generaci. Tato forma vady vznikne za předpokladu, že matka i otec předají dítěti chybnou genetickou informaci.

Získané vady sluchu – jsou vady sluchu vzniklé v období perinatálním, v průběhu porodu či krátce po něm nebo v období po narození. Tyto vady se dále dělí na:

- Prelingvální – vada vznikla před ukončením vývoje řeči (okolo 7 let věku).
- Postlingvální – dochází k nim po ukončení vývoje řeči, tedy od sedmi let výše.

Právě doba vzniku sluchového postižení je klíčová v procesu získání sociálních kompetencí. Pro lepší přehlednost poslouží zjednodušená diagram na základě informací především od autorů Lejsky (2003), Hrubého (2010), Horákové (2012), Dršaty a kol. (2015).

Obrázek 2 Doba vzniku zdravotního postižení

Zdroj: Vlastní práce

1.3.4 Podle stupně sluchového postižení

Poslední kategorií, rozlišení sluchových vad, je rozdělení podle stupně sluchové ztráty. Dnes jsme schopni díky moderním technologiím s vysokou přesností určit, jakou hodnotu má určitý zvuk, se kterým se člověk běžně setkává v běžném životě. To nám následně může i pomoci odhalit, jak moc velká kvalita slyšení se u jedince vyskytuje (Potměšil, 2003).

Následující, často užívaná, tabulka posuzuje ztrátu sluchu v decibelech a je měřena pomocí audiometrie (Mihočová, 2022). Za normální sluch se považuje hodnota mezi 0 dB – 25 dB. V tomto úseku je člověk schopen vnímat ty nejtišší zvuky – šumění listí či šepot. Pokud člověk má ztrátu sluchu od 26 dB – 40 dB, tj. lehkou nedoslýchavost, má kromě nejtišších zvuků potíže vnímat i tichý rozhovor v místnosti. Osoby se středně těžkou nedoslýchavostí (od 41 dB – 60 dB) se setkávají s potížemi při komunikaci v hlučném prostředí, kde se ocitá více lidí najednou. U těžké nedoslýchavosti při hodnotách 61 dB až 80 dB má člověk potíže reagovat na domácí zvuky, jako je štěkot psa, bouchnutí dveřmi či vnímání zvuku mixéru. Při velmi těžké ztrátě sluchu od 81 dB do 90 dB člověk stěží dokáže rozpoznat pouliční zvuky, zejména zvuky dopravních prostředků. U ztráty nad 90 dB člověk

už není schopen slyšet zvuk sekačky na trávu, hlasité hřmění či motorovou sbíječku. Jakýkoliv hluk, který přesahuje 120 dB, může nevratně poškodit sluchové buňky (Horáková, 2012).

Tabulka 1 Klasifikace sluchových vad

Velikost ztráty sluchu podle WHO	Název kategorie ztráty sluchu	Název kategorie podle Vyhl. MPSV č. 284/1995 Sb.
0–25 dB	Normální sluch	
26–40 dB	Lehká nedoslýchavost	Lehká nedoslýchavost (již od 20 dB)
41–55 dB	Střední nedoslýchavost	Středně těžká nedoslýchavost
56–70 dB	Středně těžké poškození sluchu	Těžká nedoslýchavost
71–90 dB	Těžké poškození sluchu	Praktická hluchota
Více než 90 dB (body v audiogramu i nad 1 kHz)	Velmi závažné poškození sluchu	Úplná hluchota
v audiogramu nejsou žádné body nad 1 kHz	Neslyšící	Úplná hluchota

Zdroj:(Horáková 2012, s. 15)

Internetový katalog podpůrných opatření, zaměřený na vzdělávání velmi jasně popisuje, jak ztráta sluchu postihuje jedince v praktickém životě. Lidé s lehkou a střední nedoslýchavostí mívají obtíže se slyšením v hlučném prostředí nebo při sledování televize. Lidé se středně těžkou nedoslýchavostí již většinou potřebují sluchadla, aby hlasité řeči dobře rozuměli. Jedinci s těžší vadou se bez sluchadel neobejdou. K dobrému rozumění jim pomáhá také odezírání. Těžší vady jsou patrné především v řečovém projevu a kvalitě komunikace. Úplnou hluchotu pomocí sluchadel korigovat nelze. Brání vývoji mluvené řeči a jedinci většinou komunikují prostřednictvím znakového jazyka (KPO 2023).

Podobně se vyjadřuje i Michalík (2011) a objasňuje vliv sluchového postižení v běžném životě. Například zbytky sluchu se nejčastěji projevují absencí mluvené řeči nebo

jejím opožděním ve vývoji, které v běžné mluvě projeví nesrozumitelným vyjadřováním. Kvalita mluvené řeči proto zpravidla nebývá vysoká „společenská upotřebitelnost mluvené řeči, může vést k obtížím v procesu socializace“ jak dále uvádí Michalík (2011, s. 364). Jde o situace, kdy se dítě domluví s nejbližšími členy rodiny, ale při komunikaci s okolím například se slyšícími vrstevníky, je komunikace nedostačující. V roce 1991 byla Světovou zdravotnickou organizací (WHO.com)) v Ženevě aktualizována Mezinárodní klasifikace sluchových poruch či vad z roku 1980, která je zobrazena v následující tabulce. Audiometrické hodnoty ISO jsou průměry hodnot na 500, 1000, 2000,4000 Hz (www.who.int).

Tabulka 2 Mezinárodní klasifikace sluchových poruch

Stupeň sluchové vady nebo poruchy	Odpovídající audiometrická hodnota podle ISO (na lepším uchu)	Doporučení	Výkonnost
0-žádná porucha či vada	0 – 25dB	Žádné nebo velmi lehké sluchové problémy. Schopnost vnímat sluchem šeptání.	
lehká porucha	26 – 40 dB	Schopnost slyšet a opakovat slova pronesená normálním hlasem ze vzdálenosti 1 metru	Poradenství. Mohou být užitečná sluchadla
Střední porucha či vada	41 - 60 dB	Schopnost slyšet a opakovat slova pronesená zesíleným hlasem na vzdálenost 1 metru	Obvykle doporučena sluchadla
Těžká porucha či vada	61- 80 dB	Schopnost vnímat sluchem některá slova křičená v bezprostřední blízkosti lepšího ucha.	Sluchadla jsou potřebná. Pokud nejsou k dispozici, měl by následovat nácvik odezírání a komunikace prostřednictvím znakového jazyka
porucha či vada, zahrnující hluchotu	81 dB a více	Neschopnost vnímat sluchem velmi silný hlas a neschopnost rozumět křičenému.	Sluchadla mohou pomoci porozumění slovům. Je vyžadována další rehabilitace. Odezírání a užívání znakového jazyka je nezbytné

Zdroj: (www.biap.org)

1.4 Stručný sociologický vývoj osob se sluchovým postižením v ČR

Postoj k osobám se zdravotním postižením byl a také je vždy závislý na stupni hospodářského, mravního, kulturního a sociálního vývoje daného státu. Předmětem této kapitoly je zkoumání sociologického vývoje ve vztahu k osobám se sluchovým postižením v Čechách. Společenské vnímání a měnící se pohled na osoby se zdravotním postižením se odrážel v tom, do jaké míry šla společnost těmto osobám vstříc. To se následně projevilo i v možnostech procesu sociálních kompetencí, které měli osoby se zdravotním a tedy i se sluchovým postižením, možnost získat.

Větší zájem o péči handicapovaných jedinců se začal rozvíjet až v 19. století, kdy začaly vznikat specializované instituce pro děti a mládež s vadami zraku, sluchu a řeči, mentálně handicapované, pohybově postižené, poruchami chování nebo učení. V této době se také začínají více uplatňovat některé vědní obory jako je medicína, speciální pedagogika, sociální vědy, psychologie a další. Velký význam měl také rozvoj technických disciplín, zejména pak elektroniky (Monatová, 1998).

Jak již bylo zmíněno, v průběhu vývoje lidské společnosti se k postiženým přistupovalo různě a až do poloviny 20. století se metody práce s handicapovanými orientovaly především na děti školou povinné. Do speciálních škol byly umisťované nejen těžce postižené děti, ale také jedinci s lehčími vadami. Např. mezi neslyšící děti byly zařazovány i nedoslýchaví, mezi nevidomé také slabozrací apod. Jakkoliv se tato péče jeví jako nedostatečná, pro osoby s postižením byly tyto první kroky zásadní. Celkově to svědčí o humánnějším přístupu společnosti k těmto lidem a ochotě vynaložit veřejné prostředky na jejich zkompetentňování v oblasti školní nebo pracovní.

V Čechách byla první škola pro sluchově postižené osoby založena 7. prosince 1786 jako pátá škola v Evropě. V procesu získávání sociálních kompetencí šlo o významný krok, protože šlo o systematickou pravidelnou výuku, díky které se chovanci začali učit prstovou abecedou, čtení a psaní. Zdejší ředitel vytvářel pojmy pomocí znaků a žáci se učili rozumět znakům i artikulaci.

Určitým mezníkem se stal až rok 1945, kdy se v Evropě začal zvyšovat zájem matek o umístění jejich postižených dětí do veřejné péče, což byl podnět pro zakládání státních institucí ve velkém měřítku (Monatová, 1998).

U nás lze zaznamenat určitý vývoj speciální pedagogiky od roku 1945, kdy se začala rozvíjet odborná pracoviště na vysokých školách. Společenský pokrok, vyšší

úroveň vzdělání rodičů, specializované vzdělávání pedagogů a zejména preciznější pedagogická, medicínská a sociální diagnóza, přispělo ke snahám po oddělení dětí s lehčími vadami od těžce postižených. Tyto kroky vedly k diferencovanějšímu přístupu k dětem všech věkových skupin, různého druhu postižení a k volbě specializovaných postupů (Monatová, 1998). Začaly vznikat třídy pro slabozraké při školách pro nevidomé a školy pro nedoslýchavé, do kterých byli zařazeni i žáci se zbytky sluchu. Pokud jedinci se zdravotním postižením neměli problémy s plněním úkolů základních škol, přestali být posíláni do škol pro nedoslýchavé.

V současné době je postoj společnosti k osobám se zdravotním postižením, velmi vstřícný. Cílem všech současných legislativních dokumentů je trvale zlepšovat životní podmínky, zajišťovat rovnoprávné postavení a naplňovat základní a specifické potřeby osob se zdravotním postižením. Ochrana práv těchto jedinců je zajištěna mezinárodními organizacemi jako je UNICEF, WHO a jiné. V sedmdesátých letech byl Valným shromážděním OSN přijat další důležitý dokument a to Deklarace práv zdravotně postižených osob z roku 1975. I zde je zakotveno, že je potřeba poskytovat zdravotně postiženým osobám potřebnou pomoc k tomu, „Aby mohly rozvíjet své schopnosti a podporovat jejich integraci do normálního života“ (Vysokajová, 2000). Jednou z možností integrací do normálního života je umožnit lidem se zdravotním postižením, zapojit se do pracovního procesu. Z toho vyplývá potřeba, vybavit osoby se zdravotním postižením dalšími kompetencemi, které jim umožní tento krok učinit.

O právu na zaměstnání zdravotně postižených osob se výslovně zmiňuje Evropská sociální charta, která v části I. Čl. 15 stanovuje, že „Osoby zdravotně postižené mají právo na přípravu k výkonu zaměstnání a na profesní přípravu k výkonu zaměstnání a na profesní a sociální readaptaci, bez ohledu na původ a povahu jejich postižení.“ (Vysokajová, 2000). Péče a podpora osob se zdravotním postižením je obsažena v mnoha zákonech či vyhláškách, ale také v Národních plánech. Například **Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením** je strategický dokument, který směřuje vládní politiku ČR v oblasti vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením (Vláda.gov.cz). V oblasti školství je to Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání č. 561/2004 Sb., v platném znění předpisu. Ten je založen na principech rovného přístupu ke vzdělání, zohledňování vzdělávacích potřeb každého jednotlivce. Stát má větší zájem o začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti a proto MŠMT ČR v roce 1994 zřídilo Institut pedagogickopsychologického poradenství, jako

organizace působící po celé České republice, jenž zajišťuje celý poradenský systém a vzdělávání poradenských pracovníků (Bartoňová, 2005)

V sociální oblasti je nejvýznamnější zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Cílem zákona je chránit práva a zájmy lidí, kterým v jejich prosazování brání zdravotní postižení, věk nebo nepříznivá životní situace.

Existuje řada dalších dokumentů a úmluv, jejichž cílem je umožnit osobám se zdravotním postižením začlenit se do společnosti a získat nové sociální kompetence v oblasti vzdělání, práce a samostatného fungování, ale také vést plnohodnotný život, bez závislosti na sociální službě. Celkově to svědčí o příznivém přístupu k osobám se zdravotním postižením a snaze je posunout na stejnou úroveň jako intaktní společnost.

1.5 Psychologický vývoj osoby se sluchovým postižením

Zdravotní postižení není pouze problémem poškození nebo ztráty určitého orgánového systému. Z psychologického hlediska jde také o to, jak toto postižení ovlivňuje vývoj celé osobnosti postiženého jedince a spoluurčuje jeho společenské postavení (Vágnerová, 2006). V rámci psychologického vývoje, je třeba rozlišovat primární postižení a sekundární znevýhodnění, protože od toho se odvíjí míra subjektivního zvládnutí.

Primární postižení – v sobě zahrnuje omezení předpokladů k rozvoji normálních funkcí například zrakového nebo sluchového vnímání. Pochopitelně, to jestli vznikne v souvislosti s postižením psychická odchylka, závisí na druhu a závažnosti onemocnění.

Sekundární znevýhodnění - vzniká jako důsledek, který může vyplývat z primárního postižení. Vágnerová připouští: „Ke vzniku sekundárního handicapu mohou přispět i osobnostní vlastnosti postiženého a postoje a chování ostatních lidí.“

Rozvoj poznávacích procesů – znamená pro osobu s postižením více či méně odlišný průběh. V důsledku postižení se některé kompetence nemohou rozvíjet stejným způsobem, ve stejné míře.

Osobnost postiženého dítěte – rozvoj bude záviset na jeho přijetí, na způsobu výchovy, na kontaktu s jinými lidmi, na možnosti získat různé zkušenosti.

Odchylky socializačním vývoji – sekundárních problémů, protože závisejí především na tom, jak se společnost, včetně rodiny, k postiženému dítěti chová a co od něho očekává. „Může jít o udržování zbytečné závislosti a nesamostatnosti, o egocentrismus vypěstovaný hyperprotektivní výchovou, ale i pocity nejistoty a méněcennosti vzniklé jako reakce na odmítání a podceňování“ (Vágnerová, 2006, s. 346).

Kvalita života jedince, i se zdravotním postižením je do značné míry propojena s jeho psychickým stavem. Psychický stav v dospělosti bývá ovlivněn dětskými zkušenostmi. Hradilová (2023) popisuje, jak na psychiku osoby se sluchovým postižením působí faktory, jako je například doba ztráty sluchu (vrozená, postlingvální) nebo stupeň či míra postižení.

Dále Psychiku ovlivňuje, jak moc jedinec využívá kompenzačních pomůcek, copingové strategie. Dalšími faktory je resilience jedince, vliv rodiny, společenské naladění, nastavení vzdělávacího systému a jiné. Hradilová připouští, že komunikace je pro zdravý psychický vývoj prioritou číslo jedna. Podobný názor sdílí Vygotský (1978) a poukazuje na vývoj řeči, jakožto prostředku komunikace, který má zásadní vliv na psychický vývoj jedince. Mozek dítěte je od útlého věku připraven osvojit si jazykové vzorce, které nemusejí být přenášeny pouze audioverbálně, ale mohou být zprostředkovány vizuomotoricky (vidět předmět, dosáhnout na něj, uchopit ho, rozeznat rozdíly nebo podobnosti). U dítěte se sluchovým postižením jde tedy o to najít co je pro něj nejpřístupnější a nejpřirozenější (Hradilová, 2023).

Anglický internetový zdroj zaměřený na podporu osob se sluchovým postižením (hearingaid.com.uk) na svých stránkách popisuje oblasti života, které jsou sluchovou ztrátou zasaženy nejvíce:

- potíže s komunikací,
- emocionální dopady,
- snížený pracovní výkon,
- zdravotní problémy.

Dalším nežádoucím vlivem na zdraví, je pocit únavy a stresu z nutnosti se na poslech koncentrovat více než normálně, což může negativně ovlivnit náladu a navodit pocit sociálního stažení. Faktory, jež ovlivňují duševní zdraví je mnoho. U osob se sluchovým postižením mohou situační či environmentální překážky, být více omezující nebo nepříjemné než disabilita samotná. Jedná se o situace, kdy není možné porozumět kontextům situace, protože nejsou informace ve znakovém jazyce dostupné, nebo není přítomen tlumočník, nebo jde o nedostatek lidské ohleduplnosti.

Navzdory všem vyrovnávacím mechanismům se osoba se sluchovým postižením nevyhne aditorní a jazykové deprivaci. Aditorní deprivace přímo souvisí s charakterem ztráty sluchu. Jazyková deprivace, jak popisuje Hradilová (2023) je přímo spojena se sluchovou ztrátou. Nejde jen o ztrátu zvuku, nebo že by nebyl přítomen, jde o absenci vhodných jazykových struktur. Dítě nebylo vystaveno jazyku, který by mohlo zvládnout. K tomu Weberová dodává: „Jazyková deprivace je u neslyšících dětí závažná,

omezuje výkon ve škole, dále sociální a emocionální vývoj – a to i u dětí s kochleárními implantáty nebo sluchadly, které také znakují“ (Weberová in Dětský sluch.cz).

Co do souvislosti sociálních kompetencí, je třeba zvážit, jak ke sluchovému postižení přistupovat. Na uvedené postižení je možné se dívat medicínským modelem, kdy sluchová vada je ztráta něčeho co by fungovat mělo. Naproti tomu kulturní model představuje určitou kulturní, jazykovou jinakost, jakousi specifičnost u zcela kompletního jedince. Tento názor v sobě nese myšlenku, že disabilita ve smyslu odchylky od většiny, má vlastně pozitivní rozměr. Jak uvádí Hradilová (2023, s. 79): „Vnímání tohoto pozitivního rozměru je pro psychické zdraví a pocíťovanou kvalitu života nesmírně důležité.“ V rámci přirozené tendence ke kompenzaci daných nedostatků se budou rozvíjet jiné schopnosti a dovednosti.

1.6 Proces získání sociálních kompetencí

Obecně lze říci že, proces duševního zrání je vždy individuálně specifický a je ovlivněn prostředím a výchovou. Vágnerová (2008) popisuje tento proces jako postupnou proměnu jedince, jeho jednotlivých psychických funkcí i celé osobnosti. Celý proces je doplněn vnějšími vlivy a situacemi, které přispívají ke vzniku určité zkušenosti. Způsob zpracování všech těchto podnětů je závislý na genetickém předpokladu jedince. To znamená, že na stejné okolnosti mohou lidé reagovat zcela odlišně.

Například jedinec, který je citlivější nebo labilnější, se bude se zátěží vyrovnávat obtížněji a bude pravděpodobně úzkostlivý. Na druhou stranu stabilnější a vyrovnanější člověk zátěž zvládne snadněji a zkušenost posílí jeho odolnost. S tím souvisí i faktor dědičnosti. Genotyp neboli souhrn dědičných informací vytvářejí předpoklady, pro rozvoj určitých vlastností.

Dalším faktorem v procesu sociálních kompetencí je význam jednotlivých období a jejich vzájemná souvislost. Každá vývojová fáze má svůj specifický smysl. Jak dále popisuje Vágnerová (2004) pro úspěšný vývoj je třeba, aby učení a zrání působilo v časové shodě. Například není možné, aby sexuální zralosti dosáhl jedinec například v pěti letech. Lze si to představit jako etapy psychického vývoje z hlediska věku, kdy jedinec dozrává jak psychicky tak duševně a to mu umožní získat určité sociální kompetence.

1.7 Vymezení pojmu sociální kompetence

Nejčastěji se setkáváme s tímto pojmem v souvislosti s určitou sociální dovedností, uplatňované v kontaktu se sociálním prostředím v rámci mezilidských vztahů, jako je např. navazování kontaktů, komunikace, spolupráce, optimální sebe prezentace, schopnost řešit konflikty apod. (Valenta, 2006). Řada autorů se shoduje v tom, že sociální kompetence je soubor znalostí, dovedností a zkušeností jako základního prvku osobnosti. Někdy jsou k nim přidávány postoje, hodnoty, osobnostní charakteristiky či dispozice jedince. Dnes je často užívané pojetí sociálních kompetencí vázáno k úspěšnému řešení nejrůznějších úkolů a životních situací nebo na osobní rozvoj a naplnění životních aspirací.

V zásadních evropských dokumentech¹ jsou kompetence definovány jako kombinace schopností, znalostí, dovedností a postojů, jež všichni potřebujeme ke svému osobnímu naplnění a rozvoji, aktivnímu občanství, sociálnímu začlenění a k uplatnění v pracovním životě – jsou tedy opravdu klíčové. Z pohledu sociálních kompetencí je velmi zajímavý koncept, který vytvořil Národní institut dětí a mládeže MŠ (MŠMT ČR). Jako nezbytné kompetence pro život označil toto:

- komunikace v mateřském jazyce,
- komunikace v cizích jazycích,
- matematické základní schopnosti, znalosti v oblasti vědy a technologií,
- schopnost práce s digitálními technologiemi,
- schopnost učit se,
- sociální a občanské schopnosti,
- smysl pro iniciativu a podnikavost,
- smysl pro kulturní povědomí a vyjádření.

Získání a následné rozvíjení klíčových kompetencí, je jedna z hlavních možností jak zvýšit efektivitu a smysl dovzdělávat se po celý život. Národní institut při vytvoření konceptu klíčových kompetencí sledoval tři priority. Jednak osobní naplnění a rozvoj jedince v průběhu celého života, dále aktivní občanství a zapojení se do společnosti a v neposlední řadě i zaměstnatelnost jedince. Čímž jsme zpět u celoživotního učení a potřebnosti využít možnosti neformálního vzdělávání.

Jako další kompetenci lze označit porozumění psaného textu. Časté komplikace, které vyplívají z neporozumění psaného textu, vedou osoby se sluchovým postižením k značným ekonomickým problémům.

2 Sociální kompetence v rámci sluchového postižení

Výše uvedené skutečnosti popisují vývoj jedince bez zdravotního postižení. Vágnerová (2004, s. 437) se ve svém díle definuje vývoj osob se sluchovým postižením: „Motorický vývoj, bývá často v normě, ale proces sociálních kompetencí se u osob se sluchovým postižením, v některých oblastech liší.“ K opoždování dochází v oblasti řeči a sociálním chování. V rámci postižení, které vzniklo před ukončením řeči, tedy do sedmého roku dítěte, je nejzávažnější problém v komunikační a informační bariéře. Sluchová vada omezuje možnost osvojit si mluvenou řeč a používat ji v kontaktu s okolním prostředím. To vede k nerovnoměrnému vývoji kognitivních schopností a opoždění socializace. S tím souvisí problémy při kontaktu s lidmi, porozumění jejich chování, potíže při dosažení přijatelné akceptace a celkově získání řady nepříjemných zkušeností v kontaktu s okolním prostředím. Svoboda (2011, s. 98) zastává názor, že vztah mezi matkou a dítětem je klíčový pro psychický vývoj, i přestože se sluchově postižené dítě „v sociální interakci nechová takovým způsobem, jak se od něj očekává“ a matka jeho projevům často správně nerozumí. Riziko snížené motivace ke kontaktu může matka kompenzovat očním kontaktem nebo odpovídající mimikou obličeje.

Přestože se proces získání sociálních kompetencí u osob se sluchovým postižením lehce odlišuje, v mnohém je velmi podobný. Obě skupiny jsou v procesu ovlivněny výchovou, prostředím, dědičností, vlastními dispozicemi. Tyto faktory se podílí na procesu sociálních kompetencí v průběhu celého života. Nerovnosti ve vývoji z důvodu zdravotního postižení je třeba dorovnat podpůrnými prostředky.

Při prozkoumání klíčových sociálních kompetencí z pohledu Národního institutu MŠMT zjistíme, že jde o kompetence praktické pro život. Prakticky to znamená, že se dokážeme v určité přirozené situaci přiměřeně orientovat, provádět vhodné činnosti, zaujmout přínosný postoj.

Potřeba SK u osob se zdravotním postižením je klíčová, přestože není jednoduché je získat a proces jejich získání se liší od intaktní společnosti. Logicky lze usoudit, že sociální kompetence jsou přizpůsobené zdravotnímu postižení, které jedinec má a které mu umožní každodenní fungování. Pro osobu se sluchovým postižením není jednoduché sociální kompetence získat, v podstatě musí vynaložit větší úsilí v procesu jejich získávání. V souvislosti se sluchovým postižením jsou nezbytné tyto kompetence:

- Vytvoření funkčního dorozumivacího prostředku nebo nastavení adekvátního komunikačního systému
- Porozumění psané formy českého jazyka, vyhledávání informací
- Asertivní jednání
- Kulturní znalost a orientace v prostředí,
- Samostatné rozhodování, seberealizace, konkurenceschopnost
- Práce s multimediálními zařízeními
- Finanční gramotnost
- Pracovní uplatnění a schopnost rekvalifikace
- Vědomí vlastních práv (v pracovněprávních vztazích, v oblasti zdraví a jiné).(komunikace, znalost systému

2.1 Vytvoření komunikačního systému

Jak bylo uvedeno, za jednu z hlavních sociálních kompetencí, které si může osoba se sluchovým postižením osvojit, je vytvoření funkčního dorozumivacího prostředku, nebo nastavení adekvátního komunikačního systému. Jak popisuje Michalík (2011) s postupujícím věkem je pro jedince vhodné aby si osvojil dovednosti, které mu pomůžou začlenit se mezi vrstevníky a zvládat školní povinnosti. S tím jsou spojeny další sociální kompetence jako například vzájemná kooperace s vrstevníky, kreativní a tvořivé myšlení, vyhodnocení důsledků vlastního jednání. Postupně se přidávají další kompetence, které osobu se sluchovým postižením učí jednat samostatně a podporují seberealizaci, vlastní úsilí a aktivitu.

2.2 Porozumění psané formy českého jazyka

Osvojení řeči nebo aspoň porozumění psané formy českého jazyka je klíčovým faktorem pro začlenění se do společnosti. Zjednodušeně řečeno, informace které nejsou slyšet, vlivem postižení, je možné přečíst, nebo dohledat v dodatečných zdrojích, například knihy, internet, informační letáky a další. S tímto faktem se spojena další kompetence, která má markantní vliv na socializaci, a to, porozumění čteného textu. Pokud chybí porozumění čteného textu, jde o vážný problém, který jak popisuje Svoboda (20011) může narušit rozvoj dalších kompetencí, které jedinci, za normálních okolností výrazně usnadňují život. Z tohoto

důvodu je třeba edukační systém, pomáhající rozvinout čtenářské kompetence, zařadit do života co nejdříve a v průběhu života ho i nadále posilovat.

2.3 Kulturní znalost a orientace v prostředí

Sociální kompetence související se vztahy mezi vrstevníky nebo intaktní společností probíhá, jak uvádí Šedivá (1997, s. 8) „návikem určitých dovedností a pozorováním.“ Témata pro nácvik jsou vybírána na základě životních zkušeností a jsou realizována v posledních ročnících škol pro děti se sluchovým postižením. Lektorky sociální situaci přehrají jako první a děti ji poté zopakují. Cílem je u dětí překonávat pocit vlastní nekompetentnosti a pocit, že podobné situace za ně musí vyřešit někdo jiný. Děti se tak učí vycházet a spolupracovat s druhými. Tímto způsobem je možné posilovat zdravé sebevědomí.

2.4 Samostatné rozhodování, seberealizace, konkurenceschopnost

Cílem získávání sociálních kompetencí je získat takové interpersonální znalosti, které pomohou jedinci v běžném životě. Veteška (2010, s. 23) poukazuje na další výhodu získaných sociálních kompetencí a to, konkurenceschopnost. Ve svém díle uvádí: „Konkurenční výhoda jedince spočívá ve schopnosti se rychleji učit a na základě toho pak rychleji měnit a přizpůsobovat se nejen požadavkům trhu práce, ale i sociálnímu prostředí.“ V komunikaci, při překonávání bariér (se kterými musí osoba se sluchovým postižením počítat), při vyjádření vlastních potřeb a názorů, ve vztazích, při řešení konfliktů, v pracovněprávních vztazích a dále. Šedivá (1997) za další důležitou kompetenci považuje základy slušného chování. Jako další související sociální kompetence lze označit asertivní chování. Šedivá výstižně definuje, jak společnost uvažuje, pokud osoba nezvládá základy společenského chování: „Chování, které je vyvoláno společenskou neobratností, komunikační nejistotou, může okolí vnímat jako nezdvořilost a nevychovanost a zobecnit ji jako charakteristiku osob se sluchovým postižením.“

2.5 Asertivní jednání

Asertivita je obecně chápána jako schopnost zdravého a přiměřeného sebeprosazení. Šedivá (1997, s. 13) definuje asertivitu jako schopnost: „Nejednat na úkor druhých, ale také jim nedovolit jednat na váš účet.“ Asertivní osoba může dosáhnout požadovaných cílů, udržuje a buduje seberepekt. Sociální kompetence a jejich postupné získávání lze vnímat

jako systém, která posílí v člověku touhu po nových poznacích a již získané vědomosti neustále aktualizovat.

2.6 Práce s komunikačními a informačními technologiemi

V dnešní době často mluvíme o všudypřítomnosti digitálních technologií. Pronikají do našich činností, o jejich vlivu na všechny oblasti lidského života nelze pochybovat. S ohledem na tento rozsah je třeba se jimi více a více zabývat. Cílem digitálních kompetencí jak uvádí internetové stránky EDU.cz je: schopnost běžně ovládat používaná digitální zařízení, aplikace a služby; využívat je při učení i při zapojení do školní činnosti a do společnosti, samostatně rozhodovat, které technologie pro jakou činnost či řešený problém použít. Je zde jasně definováno: „Jedinci by měli chápat, jak mohou digitální technologie podporovat komunikaci, kreativitu a inovace, a měli by si být vědomi svých příležitostí, omezení, dopadů a rizik. Měli by chápat obecné zásady, mechanismy a logiku, na kterých jsou vyvíjeny digitální technologie založeny, a znát základní funkce a používání různých zařízení, softwarů a sítí. Měli by přistupovat kriticky k platnosti, spolehlivosti a dopadu informací a údajů zpřístupněných digitálně a být si vědomi právních a etických zásad platných pro interakci s digitálními technologiemi (Řízení školy, on-line).“ Uvedený článek zmiňuje potřebu chápat pozitivní i negativní důsledky používání digitálních technologií. Způsobů jakým může osoba se sluchovým postižením využívat digitální technologie je několik:

- Překonání překážky komunikace se slyšícími osobami
- Simultánní tlumočení online
- V domácnosti mohou chytré zvonky upozornit na příchozího nebo na dětský pláč světelnou signalizací nebo vibracemi.
- Běžná komunikace s osobami stejného zdravotního postižení.
- Přepis mluvené řeči do psané formy českého jazyka.
- Vyhledání informací.

V poslední době řada osob se sluchovým postižením se po zrušení poboček České pošty, rozhodlo využít služeb internetového bankovníctví a rozšiřují svoji gramotnost v této oblasti. S tím souvisí další sociální kompetence, a to finanční gramotnost.

2.7 Finanční gramotnost

Osoby se zdravotním postižením patří k ohroženým skupinám, co se týče finančního hospodaření nebo dokonce finančního zneužívání. Řada autorů připouští, že získat sociální kompetence v této oblasti je pro osobu se sluchovým postižením velmi těžké, z důvodu nepřístupnosti informací ve svém rodném jazyce, tedy ve znakovém jazyce. Další problém se pojí k porozumění psaného textu. Pro osobu se sluchovým postižením je psaný text náročný z pohledu porozumění a to zvláště pokud se jedná o text obsahující specifickou terminologii (Horáková, 2017, Landová, 2015, Lušovská, 2023). Osoby se sluchovým postižením získávají poznatky z finanční oblasti obtížně a pro jejich upevnění a návyk je nutné volit speciální metody. Tuto situaci si uvědomuje i řada institucí a podílejí se většími či menšími projekty získání finanční gramotnosti osobám se zdravotním postižením. Jedním z nich je i strategie finančního vzdělávání.

V usnesení č. 338/2010 o Národní strategii finančního vzdělávání se pracovní skupiny shodly na následující definici finanční gramotnosti: „Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace" (Ministerstvo financí, 2010, s. 11 [online])

Výše uvedená definice dělí finanční gramotnost na tři navzájem provázané složky:

- **Peněžní gramotnost** - kompetence nezbytné pro správu peněz a jejich transakcí, a to jak v hotovostní, tak i bezhotovostní formě.
- **Cenová gramotnost** - kompetence nezbytné pro porozumění mechanismům tvorby cen a inflaci.
- **Rozpočtová gramotnost** - kompetence nezbytné pro správu osobních a rodinných rozpočtů. Součástí rozpočtové gramotnosti jsou též dvě specializované oblasti, a to správa finančních aktiv (např. vkladů) a správa finančních závazků (např. půjček).

2.8 Pracovní uplatnění a schopnost rekvalifikace

Obecně lze říci, že profesní uplatnění či úspěch v práci ve smyslu kariéry souvisí se seberealizací a je propojen s osobní spokojeností. Fontana (2017) definuje :„Pro úspěch v zaměstnání často nestačí ani řemeslná zdatnost v dané profesi. Dnes chtějí zaměstnavatelé mnohem více.“ Fontana dále popisuje kompetentního jedince z pohledu týmové spolupráce. Takový jedinec je zpravidla zapálený pro věc a o své práci přemýšlí. Z hlediska trhu práce jde o klíčový faktor, zda najde vhodné zaměstnání a bude v něm úspěšný.

Mezi důvody proč chodíme do práce, patří podle sociologického ústavu, potřeba nezávislosti, seberealizace, zabezpečení ve stáří a nemoci, nebo proto, že nás práce baví (Sociologický ústav AV ČR). Stejnou potřebu mají i lidé se zdravotním postižením. Řada osob se sluchovým postižením pobírá důchod podle stupně postižení, tedy podle poklesu pracovní schopnosti. Invalidní důchod je jakousi finanční kompenzací sníženého pracovního nasazení, kvůli kterému si občan nemůže řádně vydělávat na základě zdravotních důvodů. S 1. a 2. stupněm invalidity se jedná jen o částečné nahrazení příjmu. Nicméně se u osob, kterým byl přiznán důchod prvního nebo druhého stupně se očekává doplnění příjmu právě ze zaměstnání. Z toho tedy vyplývá, že profesní kompetence je klíčová pro život.

2.9 Vědomí vlastních práv

Rovnost před zákonem je základním obecným principem ochrany lidských práv. Pro osoby se zdravotním postižením získává zvláštní význam, pokud musejí činit zásadní rozhodnutí ohledně svého zdraví, vzdělání a práce. V pracovněprávních vztazích jde například o vytváření vhodných pracovních podmínek, přidělování práce, osobní výkon práce, poskytování odměny za práci. I osoba se sluchovým postižením může odmítnout práci, která ji nevyhovuje. Nicméně je třeba mít i v těchto věcech jasno a vědět, co vše může po zaměstnavateli požadovat nebo naopak co se od ní očekává.

Obecně mají neslyšící lidé podle zákona právo na komunikaci znakovým jazykem a v takové situaci mají právo využít tlumočnickou službu. Nejen tedy u lékaře, ale také u soudu či ve škole. Další oblastí, ve které je třeba se zorientovat v rámci vlastních práv, ale i povinností, jsou daně, zdravotnictví a jiné.

3 Prostředí pro získání sociálních kompetencí

Výše uvedené sociální kompetence je možné označit za klíčové z pohledu sluchového postižení a tedy nezbytné pro sociální fungování. Na procesu získání sociálních kompetencí se podílí řada institucí. V první řadě je to rodina, dále:

- školský systém
- zaměstnání
- sociální služby
- vlastní úsilí

3.1 Proces získání SK v rámci rodiny

Rodina hraje ve výchově dítěte významnou roli. Z pohledu vzdělávání je tato role nenahraditelná. Jak uvádí Horáková (2012) vývoj osobnosti jedince je ovlivněn několika faktory, jako je například závažnost sluchového postižení., dobou vzniku nebo obdobím, kdy byla vada diagnostikována. Záleží také na úrovni poskytnuté péče a prostředím ve kterém dítě vyrůstá. Největší nebezpečí pro vývoj dítěte není sluchová vada, ale nedostatek podnětů. Dítě žijící v prostředí podmětově chudém se bude rozvíjet pomaleji, než dítě, které žije v prostředí bohatém na podněty a rodiče o něj intenzivně pečují.

Vzdělávání dítěte se sluchovým postižením probíhá v několika rovinách. První by se dala pojmenovat jako sociálně formulující, kdy rodič uplatňuje stejná pravidla jako u slyšícího dítěte. V souvislosti s výchovou zdravotně postiženého dítěte je zapotřebí stejných principů jako u zdravého jedince. V odborné literatuře je kladen důraz na lásku a porozumění. Vágnesová (2006) doporučuje v rámci výchovných postupů postupovat důsledněji, protože možnosti rodiče vysvětlovat a objasňovat to, proč se něco smí nebo naopak nesmí, jsou výrazně menší. Dalším faktorem, usnadňující komunikaci, jsou stereotypy, neměnné opakující se postupy, ze kterých čerpá svoji jistotu. Rozumí-li dítě dějům kolem sebe, může se do nich zapojit a stát se aktivním členem rodinného soužití.

Schopnost dítěte se sluchovým postižením učit se spontánně pozorováním svého okolí je omezená, proto je třeba, aby mu s tím rodiče pomohli, například stanovením jasných pravidel v oblasti společenského chování. Dítě, na které je pozornost zaměřena více, přirozeně cítí více příležitostí se prosadit. Nicméně je důležité, aby rodiče chápali, že když je dítě zdravotně postižené, nelze to kompenzovat tím, že je mu vše dovoleno. Takové jednání podobně jako u slyšících dětí vede k tomu, že v pozdějším věku bude mít problém

navazovat přátelství s vrstevníky. Roučková (2006) vysvětluje, že jsou zkrátka situace, kdy rodič musí dát jasně najevo, že určité jednání netoleruje, a přitom by měl tento postoj projevit energickým gestem a mimikou. V důsledku potíží v komunikaci, děti se sluchovým postižením velmi často propadnou zoufalství a vzteku. Dítě dokáže říci, co chce, ale nerozumí, co mu říká rodič a to pochopitelně vede k frustraci z neuspokojivé komunikace. V rámci získání sociálních kompetencí je cílem dítě naučit trpělivosti, což je určitá příprava na situace, se kterými se v průběhu života setká pravděpodobně velmi často.

Další možností, jak pomoci dítěti, jsou praktická cvičení díky kterým se naučí přijímat informace ze svého okolí na základě toho, co vidí. To dítěti pomůže zorientovat se v prostředí, do kterého se dostane v průběhu vývoje. Zpravidla mají děti zbytky sluchu, se kterým je možné dále pracovat. Dítě může proniknout do světa zvuků, pokud mu v tom rodič pomůže. V praxi se osvědčilo provádění sluchových her a cvičení, což vede k pozitivnímu ovlivnění sluchového vnímání. Ročková (2006) popisuje sluchovou výchovu, která je zaměřena na lokalizaci zvuku (v prostoru), detekci zvuku (existenci zvuku), určení zvukového podnětu a jeho identifikaci. Dítě s postupujícím věkem začíná pronikat do smyslu sdělení na základě porozumění slovům. Výraznou pomocí v této oblasti je výraz tváře, gesta, mimika.

3.2 Proces získání SK v rámci školského systému

Proces získání sociálních kompetencí v rámci školského systému tvoří významnou část. V České republice je tato možnost k dispozici ve dvou variantách. První možností je návštěva běžné školy prostřednictvím inkluze a druhou možností je docházka do speciální školy pro sluchově postižené děti.

Při rozhodování, kam dítě umístit by měli rodiče vzít v úvahu kompetence, které dítě má. Výběr vhodného zařízení by měl být ovlivněn informacemi, které rodiče získají od logopeda, psychologa, popřípadě lékaře nebo sociální pracovník. Vhodnou pomocí pro rozhodování je pracoviště speciálně pedagogické centrum. Pracoviště SPC nabízí vyšetření v několika oblastech, díky kterému je možné komplexně posoudit možnosti žáka a předejít zbytečnému trápení, které by vyvolalo marné úsilí.

- Psychologické vyšetření - cílem je zjistit aktuální dovednosti žáka, aktuální vývojovou úroveň, intelekt.
- Speciálně pedagogické vyšetření - posouzení úrovně schopností a dovedností potřebných zvládnutí školních povinností.

- Logopedické vyšetření - úroveň rozvoje jazykových rovin – foneticko-fonologické, lexikálně sémantické, morfologicko-syntaktické a pragmatické.
- Surdopedické vyšetření - Nastavování podpor a úpravy podmínek vzdělávání pro sluchově postiženého žáka.

Všechny poznatky získané z SPC je možné zohlednit při rozhodování, kam dítě umístit. Jak bylo uvedeno výše. Možnosti jsou dvě. Inkluze do běžné školy, kde jsou žákovi dle doporučení s SPC upraveny podmínky výuky, a je nastaven individuální výukový plán. Často je možné se setkat s asistentem pedagoga, který dorovnáva možnosti žáka a výuku tlumočí nebo uskutečňuje simultální přepis.

Druhou možností je studium ve speciální škole pro sluchově postižené. Velkou nevýhodou je, že tyto školy jsou soustředěné ve velkých městech a zpravidla je nutné tam dítě ubytovat a druhá nevýhoda spočívá v malém výběru oborů

3.3 Proces získání SK vlastním úsilím

Sluchové postižení s sebou přináší komunikační, sociální a různé další problémy, které výrazně ovlivňují utváření osobnosti jedince. Na vývoj osobnosti má vliv také stupeň a druh sluchového postižení, věk, kdy k postižení došlo, přítomnost přidruženého postižení nebo působení okolí (Souralová, 2005). Přes tato omezení mohou osoby se sluchovým postižením podobně jako intaktní společnost usilovat o vlastní seberealizaci nebo sebekulturu. Jednou z možností je neformální vzdělávání.

Neformální vzdělávání úzce souvisí s konceptem celoživotního učení, jenž je rozveden ve Strategii celoživotního učení České republiky. Podle tohoto dokumentu, který Česká republika přijala již v roce 2007, představuje celoživotní učení zásadní koncepční změnu pojetí vzdělávání v České republice. Strategie říká, že vedle formálního vzdělávání, které je realizováno v tradičních vzdělávacích institucích, zde dále existují další dvě možnosti, cesty, prostřednictvím kterých můžeme rozvíjet znalosti, životní zkušenosti, dovednosti, posilovat postoje a hodnoty. Jedná se právě o neformální vzdělávání.

Vzniká tedy otázka, jak této strategie zapadají osoby se zdravotním postižením, konkrétně osoby se sluchovým postižením.

Obecným cílem vzdělávání podle kompetencí je, aby učící se jedinec byl schopen úspěšně, efektivně a smysluplně zvládat nejrůznější situace a úkoly v životě vůbec a aby se postupně stával samostatnějším při dosahování různých osobních i společenských cílů.

Předpokladem procesu rozvíjení klíčových kompetencí je pak důvěra v samostatnost účastníka vzdělávání a v jeho odpovědnost za vlastní učení.

Obecně lze říci, že sluchové postižení není překážkou pro další osobnostní rozvoj. Jedná se neformální učení. Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání je informální učení jako proces získávání znalostí a osvojování si dovedností zpravidla nesystematické a neorganizované. Odehrává se na bázi každodenních zkušeností a činností v práci, v rodině nebo ve volném čase. Dle Strategie jsou všechny tyto formy učení chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a který umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoli během života, což je obrovská výhoda v rychle se proměňujícím světě. Pro pořádek dodejme, že pro trh práce je neformální vzdělávání ztotožňováno převážně s jazykovými kurzy či obecně rekvalifikacemi. Každopádně ale platí, že formální vzdělávací systém, jehož tradiční součástí jsou školy, vytváří pro toto pojetí celoživotního učení nezbytné základy, tvoří však jen jednu jeho část.

Organizované výchovně vzdělávací aktivity, které probíhají mimo rámec zavedeného oficiálního školského systému, jsou dobrovolné a nabízejí zájemcům záměrný rozvoj životních zkušeností, dovedností a postojů založených na uceleném systému hodnot. V praxi to to vypadá následovně. Jedinec, který má potřebu se dále vzdělávat, se může přihlásit na jakýkoliv kurz, na který si zajistí tlumočení do znakového jazyka. Dnes jsou k dispozici aplikace umožňující simultánní přepis mluvené řeči do českého jazyka nebo možnosti využití sluchadel či indukční smyčky.

3.4 Proces získání SK prostřednictvím zaměstnání

V souvislosti s povoláním je třeba se zamyslet, zda osoba se sluchovým postižením může usilovat o kariéru, vzhledem ke svému handicapu, nebo zda je cílem, lidi s postižením někde umístit. Možnosti pracovního uplatnění jsou u osob se sluchovým postižením omezené. Na volbě povolání u osob se sluchovým postižením se podílí několik faktorů. V první řadě jde o zdravotní hledisko, komunikační hledisko, osobní předpoklady a profesní orientace. Z hlediska zaměstnání se zohledňuje:

Zdravotní hledisko

- Neslyšící (velmi těžké a těžké sluchové postižení)
- Středně těžké sluchové postižení (středně těžká nedoslýchavost)

- Lehké sluchové postižení (lehká nedoslýchavost)

Komunikační hledisko

Zaměstnavatelé často zohledňují možnosti, jak se se zaměstnancem domluví:

- Mluvená řeč, čtení a psaní zdánlivě nebrání efektivní výměně informací. Nutno podotknout, že řada nedoslýchavých osob se umí mluvenou řečí domluvit.
- Odezírání
- Vizualní percepce řeči – přepis mluvené řeči do psané formy prostřednictvím mobilní aplikace.

V praxi se uplatňuje několik možností zaměstnávat osob se zdravotním postižením. Již několik let funguje koncept podporované zaměstnávání, chráněné pracovní místo, chráněná pracovní dílna.

Osobní předpoklady a profesní orientace

Pro zajímavost, dříve platilo, že osoba se sluchovým postižením nemůže provádět práci, která je spojená s nadměrným hlukem a práci při které by mohlo dojít k prohloubení sluchového poškození. Nyní se pracovní podmínky mění a je možné se setkat s tím, že pracovní pozice s vysokou hlučností vykonávají právě osoby sluchově postižené. Často je to i z důvodu, že se firmy obávají finanční kompenzace za poškození sluchu u zdravých osob.

Další zajímavostí v oblasti zaměstnávání osob se sluchovým postižením je možnost rozhodnout se, zdali chce požádat o změněnou pracovní schopnost. Nicméně pokud se osoba se sluchovým postižením rozhodne tak učinit v malém městě nebo v malé firmě, je možné že práci nenajde nebo ji právě s ohledem na změnu pracovní schopnosti ztratí, protože firma není schopna nabídnout adekvátní pozici.

V současné době zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. ukládá zaměstnavatelům s více než 25 zaměstnanci v pracovním poměru povinnost zaměstnávat osoby se zdravotním postižením. Tento zákon, jak by se dalo předpokládat, usnadní osobě se sluchovým postižením snadněji nalézt práci. Nicméně, opak je pravdou. Řada zaměstnavatelů se obává zaměstnat osobu se sluchovým postižením z důvodu komunikační bariéry. Jiní se obávají vysokého rizika, které z pracovního zařazení vyplývá a následných kompenzací při úrazech do té míry, že osobu se sluchovým postižením raději nepřijmou. Jak uvádí Horáková (2012), ochota zaměstnat osobu se sluchovým postižením, je do značné míry ovlivněna úrovní jeho komunikačních schopností. Největším problémem v souvislosti s pracovním uplatněním je

komunikace neslyšících. Potenciální zaměstnavatelé a další zúčastněné strany v tomto vidí překážku, kterou nemohou vlastními silami nebo zdroji překonat. Například internetové stránky pro zdravotně postižené PRACEPROZP.cz uvádí, že díky digitálním technologiím je zaměstnávání osob se sluchovým postižením jednodušší než kdy dříve. Rozvíjející se technika a technologie umožňují širší možnosti pracovního uplatnění osob se sluchovým postižením, a to nejen díky dostupnosti kompenzačních pomůcek, ale i vhodným přizpůsobením pracovního prostředí a pracovních podmínek. V praxi se zaměstnaná osoba spojí s tlumočnickem a se zaměstnavatelem a je možné v online prostředí uspořádat krátkou poradou. PRACEPROZP.cz vytypovala pracovní pozice právě s ohledem na sluchové postižení.

- administrativní pracovník
- asistent zubního technika
- cukrář
- čalouník
- elektrikář
- informatika v ekonomice
- IT pracovník, elektronické počítačové systémy
- krejčí

Vybrané pracovní pozice vycházejí z dostupných středoškolských studijních a učebních oborů přednostně určených pro osoby se sluchovým postižením. Neznamena to však, že jiné obory nemohou tyto osoby vykonávat. Navíc výčet neobsahuje tzv. intelektuální profese vyžadující vysokoškolské vzdělání, kde zpravidla i osoby se sluchovým postižením nacházejí velmi široké uplatnění za předpokladu využití kompenzačních pomůcek či metod alternativní komunikace. Informovanost o možnostech uplatnění a druzích profesí je osobám se sluchovým postižením většinou potřeba zprostředkovat. Je to z důvodu omezeného mimovolního učení a menší sociální orientace (Šedivá, 2006)

3.5 Proces získání SK prostřednictvím sociální služby

V procesu získání sociálních kompetencí se jedinci se sluchovým postižením od raného dětství po dospělost setkávají s celou škálou sociálních služeb, které jim zpřístupní řadu podpůrných opatření.

Nestátní neziskové organizace (dále NNO) mají již dlouhá léta své významné postavení v systému zabezpečování komplexních služeb pro osoby se sluchovým postižením. Tato skutečnost je jasně čitelná například v nabídce služeb pro osoby se sluchovým postižením. Jde například o služby:

- raná péče
- tlumočnické služby
- SAS, sociální poradenství
- neziskové organizace a spolky

3.5.1 Raná péče

Dle ust. § 54 zák. č. 108/2006 Sb. O sociálních službách, je raná péče terénní, popřípadě ambulantní služba poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivé sociální situace. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. Služba obsahuje tyto základní činnosti:

- výchovné,
- vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- sociálně terapeutické činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Michalík (2011, s. 376) tuto službu definuje jako: „Soubor činností, které jsou zaměřeny na rodinu se sluchově postiženým dítětem.“ Klientem rané péče je dítě, u něhož bylo zjištěno riziko ohrožující jeho zdravý vývoj. Jde o dítě, které je ohroženo v sociálním, biologickém a psychickém vývoji, zasažené zdravotním postižením. Pomoc a podpora je poskytnuta postiženému i jeho rodině. Přitom se sleduje cíl, předcházet nebo eliminovat následky postižení.

Z pohledu sociální prevence jsou tyto intervence poskytované nejen dítěti, ale i rodině vhodnou metodou jak předcházet sociálnímu vyloučení a zároveň rozšiřovat sociální kompetence všech, kteří jsou problémem zdravotního postižení zasaženi. Podle Michalíka (2011, s. 377) jsou cíle rané péče směřující k rodině vymezeny takto:

- Vybavit rodiče potřebnými informacemi a dovednostmi, aby mohli působit na snižování míry negativních vlivů zdravotního postižení.

- Podpořit aktivity, které vedou k integraci dítěte i rodiny do běžného života.
- Podpořit a pomoci s přípravou dítěte na následující stupeň výchovně-vzdělávací soustavy.

Střediska rané péče kladou důraz na plnohodnotný vztah mezi členy rodiny a řeší problematiku sluchového postižení v rámci celé rodiny i příbuzenského okruhu. V konečném důsledku to ovlivňuje sociální integraci celé rodiny. Lze říci, že primárním činitelem, který umožní jedinci s vadami sluchu osvojit si sociální a komunikační kompetence je právě rodina. Nicméně rodina, která se ocitne bez pomoci nebo bez znalostí dané problematiky se stává nejistá v péči o postiženého jedince, která se projeví v sociálním, psychologickém vývoji jako deficit.

S tímto zjištěním souvisí i respektování požadavků a představ o výchově dané rodiny. Jak uvádí Michalík (2011), „**Respektování požadavků** rodiny by mělo zajistit ochranu rodičovských práv a vlastních představ o výchově jejich dítěte.“ Poskytnutí pomoci v rámci rané péče není s cílem přetvořit rodinu k obrazu většinové společnosti, ale napomoci jí ve výchově postiženého dítěte v souladu s jejich vlastními představami o výchově nebo kulturními či náboženskými odlišnostmi.

Organizace Tamtam – centrum pro dětský sluch (Tamtam.cz, online). Náplň činnosti rané péče spočívá v:

- Pravidelných poradenských intervencí.
- Zprostředkování odborných vyšetření a konzultací na specializovaných pracovištích.
- Zprostředkování setkávání rodičů s podobně postiženými dětmi.
- Pomoc při výběru, zapůjčení nebo zakoupení vhodných kompenzačních pomůcek.
- Zapůjčení různých edukačních materiálů nebo hraček.
- Poskytování informací o vadách sluchu nebo o možnostech jejich redukce nebo rehabilitace.
- Pomoc s výběrem vhodného školského zařízení.
- Pomoc při výběru vhodného způsobu komunikace.
- Možnost konzultace s logopedem nebo lektorem znakového jazyka.
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

3.5.2 Tlumočnické služby

Tlumočnické služby jsou v České republice realizovány v rámci služeb sociální prevence. Tlumočením se myslí převod smyslu z mluveného jazyka do cílového jazyka, tedy do znakového. Nejedná se o doslovný překlad, ale o překlad, který v sobě nese porozumění odlišností obou kultur. Pro řadu klientů tvoří tlumočnická služba neodmyslitelnou součást života. Pravidelně využívají možnosti zajištění přítomnosti tlumočnicka například při jednání na úřadě, u lékaře, v obchodě apod. V tomto případě se jedná o komunitní tlumočení. Zpravidla je možnost tlumočení do znakového jazyka v nabídce spolu s jinými nabízenými službami. Nicméně existují organizace, které jsou primárně zaměřeny na klientelu se sluchovým postižením.

Tlumočnická služba se uplatní zejména v komunitním tlumočení. Může jít například o schůzku třídního učitele s neslyšícími rodiči žáka, návštěvu lékaře, svatbu či pohřeb a jiné. Na oficiálních stránkách evropské unie je možné najít charakteristické znaky komunitního tlumočení. Doslova se zde píše: „Při doprovodném, komunitním tlumočení znakového jazyka se často tlumočí pouze pro jednu osobu, a tak se stává, že ostatní se domnívají, že tlumočnick je aktivním účastníkem schůzky. Jeho role však spočívá pouze ve zprostředkování komunikace, nikoli v aktivní účasti v konverzaci“ (EK online, 2023).

Na stránkách jednoty tlumočnicků a překladatelů je zveřejněn článek objasňující specifika komunitního tlumočení. „Během komunitního tlumočení je tlumočnick často svědkem velmi osobních jednání, často jsou jednání nepříjemná a vyčerpávající. Tlumočnick věnující se komunitnímu tlumočení musí tedy být velmi silnou a vyzrálou osobností, aby si uměl udržet profesionální odstup a nadhled. Veškeré informace, které se dozví v průběhu tlumočení, je povinen pokládat za vysoce důvěrné a je vázán přísnou mlčenlivostí. Člověk, který nikdy nepotřeboval tlumočení v intimních situacích, si neumí představit, co prožívá klient, který musí svou záležitost řešit nejen s daným lékařem, úředníkem, policistou apod., ale zároveň před tlumočnickem. Přitom klient dobře ví, že tlumočnick se pravidelně pohybuje mezi jeho přáteli a známými, takže by se k nim v případě porušení etických pravidel mohly zmíněné informace velice snadno dostat“ (JTP online, 2023).

3.5.3 Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v České republice

Svaz neslyšících a nedoslýchavých osob v ČR, z. s. podporuje naplňování práv osob se sluchovým postižením. Proces posílení sociálních kompetencí se děje prostřednictvím realizací programů zdravotní, sociální a pracovní rehabilitace, poradenství, rekvalifikace a

tlumočnických služeb. Poradenské služby v rámci základního i odborného poradenství jsou zaměřeny na sociální, legislativní, tlumočnické, kompenzační pomůcky.

3.5.4 Česká unie neslyšících

Cílem České unie neslyšících je zajišťovat služby pro osoby se sluchovým postižením, především osobám se sluchovým postižením. Další činností je realizovat osvětu včetně dalších aktivit, jako je přednášková nebo spolková činnost. zprostředkování kontaktu se společenským prostředím: zájmové, vzdělávací a volnočasové aktivity.

- sociálně terapeutické činnosti: socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:
- pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů,
- pomoc při vyřizování běžných záležitostí ([www Čun.cz](http://www.Cun.cz)).

3.5.5 CODA - sdružení dětí neslyšících rodičů

Slyšící dítě neslyšících rodičů – občanské sdružení pomáhá orientovat se a existovat biculturně v obou světech – slyšících i neslyšících. Cílem občanského sdružení je organizovat a pořádat setkání slyšících potomků neslyšících rodičů, za účelem vzájemného sdílení svých zkušeností. Při vzájemných setkáních potomků neslyšících rodičů mohou poznat někoho se stejnou životní zkušeností. Sdílené zkušenosti dále vedou k posílení vztahu v rodině a většímu pochopení dětí i rodičů. Smyslem organizace CODA je prohlubovat získané poznatky prostřednictvím pořádaných seminářů a tematických setkání, které vedou k pocitu uvědomění, že hluchota nebrání člověku vést plnohodnotný život; apod. (CODA, 2008).

3.5.6 CZTN – Centrum zprostředkování tlumočení neslyšícím

Tlumočnická služba znakového jazyka, která umožní osobám se sluchovým postižením kontakt s intaktní společností. Zde se předpokládá, že klient ví co chce a jakým způsobem si chce prosadit vlastní práva. Tlumočnická služba mu pouze umožní reflektovat jeho potřeby. Tlumočnická služba je poskytována od 6:00 do 22:00 od pondělí do neděle.

3.5.7 Tichý svět

Nabízí balíček komplexních služeb pro osoby se sluchovým postižením. V rámci této organizace je možné rozvíjet řadu sociálních kompetencí. Jedním zajímavých projektu Tichého světa je chráněné pracoviště:

- **Tichá cukrárna** - Podnik se stal místem, ve kterém se můžete setkat s oběma světy - slyšících i neslyšících. Prostor, kde mohou neslyšící pracovat, využít své schopnosti a ukázat sobě i svému okolí, že i v tak náročném oboru, jakým je pohostinství, se mohou s úspěchem uplatnit. Kavárna slouží rovněž jako tréninkové prostředí a nabízí podporu studentům a absolventům odborných škol pro jejich profesní začátky.
- **Tiché zprávy** - informační zdroj pro neslyšící v jejich mateřském jazyce, v českém znakovém jazyce. Z pohledu sociálních kompetencí jde o rozšíření znalostí, které posilují sociální fungování.
- **Tichá jehla** – chráněná pracoviště, která zaměstnává osoby se zdravotním postižením. Jak popisují internetové stránky, jde o společenství dam, které nejsou profesionální švadleny, ale šití je baví a jsou velmi učenlivé. Tvoří s radostí výrobky na zakázku převážně z recyklovaných materiálů.

Sociální rehabilitace - zvyšování sociálních návyků a dovedností u klientů se sluchovým a kombinovaným postižením, které vede k jejich samostatnosti a začlenění do majoritní společnosti slyšících. Cílem je vlastní soběstačností v situacích jako je:

- Podpora při jednáních s úřady, podpora při dohledání informací.
- Podpora při nalezení jiné vhodné sociální služby, poradenského centra.
- Příprava na jednání v krizových situacích, např. mezilidské a jiné problémy.
- Podpora v kontaktu s jinými lidmi – vrstevníky, rodinou, cizími lidmi.
- Podpora v pracovní oblasti - pomoc s vytvořením profesního životopisu a motivačního dopisu, příprava na přijímací pohovor, výběrové řízení, provázení a podpora při jednotlivých krocích.
- Podpora při činnostech – práce s mobilem, se spotřebiči, s internetem, vyhledání vhodného spoje, inzeráty na bydlení.
- Seznámení se zásadami, jak postupovat při úředním jednání a o možnostech využití tlumočení a přepisu.
- Podpora uvědomění si práv a povinností, které máte vůči zaměstnavateli, úřadu práce apod.

- Podpora při rozvoji schopností, znalostí a kompetencí, které Vám pomohou v běžném životě.(Tichý svět, online).

Služeb, které Tichý svět nabízí je celá řada. Některé jsou sociální jiné zaměřené na seberealizaci nebo edukativně. Nicméně jedno mají společné. Nabízené aktivity mají praktický charakter a jejich uplatnění vede k posílení sociálních kompetencí a samostatnosti jedince.

3.5.8 Rytmus

Podporované zaměstnání

Vhodně tuto pracovní možnost reprezentuje organizace Rytmus. Jejím cílem je pomoci osobám se zdravotním postižením nalézt práci a tak propojit klientovi schopnosti a dovednosti s požadavky firem. V souvislosti s tím se snaží klienta vybavit praktickými znalostmi, které mu umožní vstoupit na trh práce. Mezi základní dovednosti, které služba nabízí je:

- Orientace v čase.
- Cestování.
- Komunikace se zaměstnavatelem, úřady apod.
- Znalost pracovně právních vztahů a z nich plynoucích práv a povinností.
- Pomoc s přípravou na pohovor a doprovod na něj.
- Podpora při vyjednávání se zaměstnavatelem.
- Asistence poskytovaná dle individuální potřeby přímo na pracovišti.

V praxi to znamená, že pokud není služba vybavena znalostmi znakového jazyka, je objednan tlumočnick a v rámci simultánního překladu, klient pracuje na výše uvedených kompetencích.

4 Empirická část

Praktická část diplomové práce je zaměřena na komparativní výzkum, kde je porovnán hodnotový systém osob se sluchovým postižením vůči hodnotovému systému osob bez sluchového postižení. Seznam sociálních kompetencí je uspořádán dle autorů odborné literatury, kteří vyhodnotili uvedené kompetence za důležité v rámci úspěšného sociálního fungování, pro osoby se zdravotním postižením.

Výzkum se skládá ze dvou částí. První byla realizována před třemi lety (2021), tedy v době Covid-19 a je zaměřena na sociální kompetence z pohledu intaktní společnosti, konkrétně tlumočnicků znakového jazyka. Tlumočníci prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru odpovídali na otázky, jaké sociální kompetence považují vhodné pro své klienty, v rámci uspokojivého fungování. Tento výzkum je zveřejněn v bakalářské práci z roku 2022 pod názvem - *Jak a kde osoby se sluchovým postižením získávají sociální kompetence* (Mihočová, 2022).

Druhá část výzkumu, která je předložena v této práci, odhaluje hodnotový systém osob se sluchovým postižením a jejich názor na důležitost konkrétní sociální kompetence potřebné pro naplnění individuálních potřeb a zájmů, a to v závislosti na jejich hodnotové orientaci.

4.1 Cíl práce

Výzkumným cílem v předložené práci je zjistit jaké jsou rozdíly mezi osobami se sluchovým postižením a osobami bez sluchového postižení, v preferenci sociálních kompetencí a jaké instituce dle osob se sluchovým postižením se podílejí k jejich získání. Pro potřeby komparace získané výsledky budou popsány a porovnány. Evaluace získaných dat, může být v praxi přínosem pro sociální pracovníky a jiné osoby, které pracují s osobami se sluchovým postižením.

4.2 Hlavní výzkumná otázka

HVO: Jsou priority sociálních kompetencí, respondentů se sluchovým postižením stejné jako u respondentů bez sluchového postižení?

4.3 Dílčí výzkumné otázky

K zodpovězení hlavní výzkumné otázky pomohou další dvě dílčí výzkumné otázky.

DVO1: Jaká sociální kompetence z výběru je z pohledu respondentů se sluchovým postižením důležitá, do té míry, že by si ji přáli mít?

DVO2: Jaké instituce, dle názoru respondentů, byli nebo jsou klíčové v procesu získání žádoucí sociální kompetence?

4.4 Úkoly práce

Pro úspěšné porovnání, které kompetence jsou klíčové z pohledu slyšících respondentů a které z pohledu osob se sluchovým postižením, bylo potřeba se jich v rámci interview ptát na stejné otázky. Nicméně, z praxe vyplývá, že pro osoby se sluchovým postižením není vždy jednoduché orientovat se v psaném textu, proto hlavní úkol byl:

- Na základě teoretických poznatků vytvořit výběr klíčových sociálních kompetencí.
- Přeložit psaný text českého jazyka do modifikované formy psaného textu znakového jazyka.
- Seznam otázek ve znakovém jazyce natočit na video, pro případ, že by respondent nerozuměl psané formě.

4.5 Metoda a postup sběru dat

Obě skupiny respondentů (slyšící respondenti – 2021, osoby se sluchovým postižením – 2024) vybírali ze shodného seznamu sociálních kompetencí. Příprava na vlastní šetření probíhala ve dvou fázích. Byl sestaven výběr klíčových kompetencí, které byly základem pro výzkum. Dále bylo třeba uvedený výběr sociálních kompetencí integrovat do scénáře rozhovoru. Do sestavení modifikovaného scénáře polostrukturovaného rozhovoru pro osoby se sluchovým postižením, byli zapojeni další tlumočníci znakového jazyka.

Překlad otázek do psané formy znakového jazyka, byl dlouhý proces z hlediska porozumění otázek neslyšícími respondenty. Řada pojmů se ve znakovém jazyce nevyskytují a bylo potřeba je nahradit jinými slovy se stejným významem a celý scénář rozhovoru značně zjednodušit. Často docházelo k podrobnějšímu dotazování ze strany respondentů a celý rozhovor bylo potřeba podpořit videem ve znakovém jazyce. V rámci překladu do znakového jazyka bylo využito odborné pomoci paní Evy Žáčkové a Mgr. Redliča, kteří se tlumočení do znakového jazyka věnují více než dvacet let.

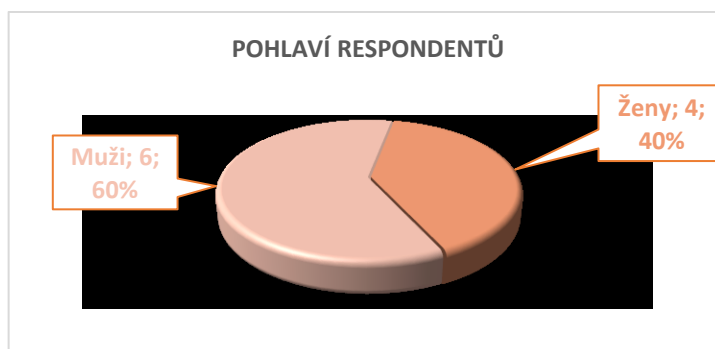
Respondenti byli s obsahem předem seznámeni a měli možnost si odpovědi důkladně promyslet.

4.6 Popis výzkumného souboru

Pro výzkum byla zvolena metoda záměrného výběru, která je, jak uvádí Miovský (2006) nejrozšířenější metodou kvalitativně zaměřeného přístupu. Dle Miovského při záměrném výběru výzkumného vzorku, cíleně vyhledáváme účastníky, kteří splňují předem stanovené kritérium nebo soubor kritérií. Pro účely předloženého výzkumu byli osloveni pouze dospělí jedinci se sluchovou ztrátou. Výzkumné šetření probíhalo od listopadu 2023 do ledna 2024. Respondenti byli osloveni online, prostřednictvím sociální sítě nebo osobně. Výzkumu se účastnili muži i ženy. V dalších charakteristikách se respondenti lišili věkem, rozsahem a charakterem sluchového postižení. Všichni respondenti pocházeli z Libereckého kraje. Výzkumu se celkem účastnilo 10 osob, 6 mužů a 4 ženy.

V následujícím grafu je znázorněno v jakém poměru pohlaví byli účastníci výzkumu.

Obrázek 3 Počet mužů a žen zapojených do výzkumu

Zdroj: Vlastní práce

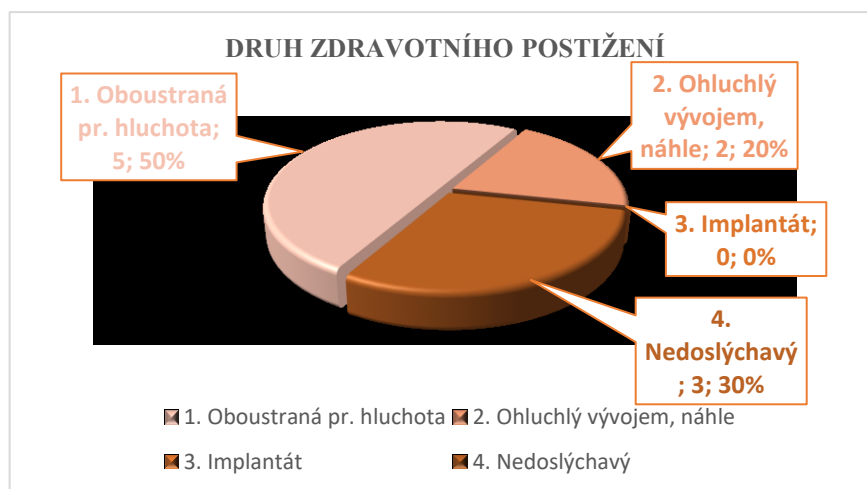
1. Druh a rozsah sluchového postižení

Tabulka 3: Druh sluchového postižení

Druh postižení/respondent	1	2	3	4	5	6	7	8
Oboustranná pr. hluchota	✓	✓		✓	✓	✓		
Ohluchlý vývojem, náhle			✓					
Implantát								
Nedoslýchavý							✓	✓

Zdroj: Vlastní práce

Obrázek 4/ Grafické znázornění sluchové vady oslovených respondentů

Zdroj: Vlastní práce

Tato otázka umožňuje analyzovat druh zdravotního postižení a orientačně i dobu, kdy ji respondent získal. Jak uvádí někteří autoři jedinci, kteří mají postižení vrozené, často nerozumí všem informacím, ať již z důvodu komunikační bariéry, neznalosti stejného komunikačního systému, tak i z důvodu nižší slovní zásoby nebo nepochopení obrazných významů. Tato překážka často determinuje oblast zájmů, na kterou se jedinec zaměří. Pochopitelně to bude oblast, ve které nemusí řešit komunikační bariéru a obsahově rozumí dané tématice. Pokud bude mít osoba nedostatečně rozvinuté abstraktní myšlení, těžko se bude zajímat o věci, které s tím přímo souvisí např. poezie, divadlo anebo jiné umění. To samozřejmě neznamená, že osoby se sluchovým postižením nemají představivost. Jde spíše o slovní zásobu v oblasti českého jazyka a pochopení dvojsmyslů.

Doba vzniku vady je klíčová pro osvojení komunikačních kompetencí. Pokud osoba ztratí sluch před ukotvením řeči, tedy do 7 roku, její schopnost se dorozumět s okolím velmi klesá. Oslovení respondenti v 50% byli osoby s diagnostikovanou oboustranou praktickou hluchotou, 30% respondentů tvořili osoby nedoslýchavé a zbytek 20% osoby ohluchlé náhle. Z této skupiny jedna respondentka ohluchla ve třech letech po vážné nemoci a druhá respondentka ohluchla ve dvou letech ze stejného důvodu. Z pohledu procesu sociálních kompetencí na tom byly respondentky z poslední skupiny stejně, jako osoby s oboustranou hluchotou, protože sluch ztratily v době, kdy nemohly být komunikační kompetence dostatečně ukotvené.

2. Druhou otázkou analyzují, jaký typ školského zařízení respondenti navštěvovali.

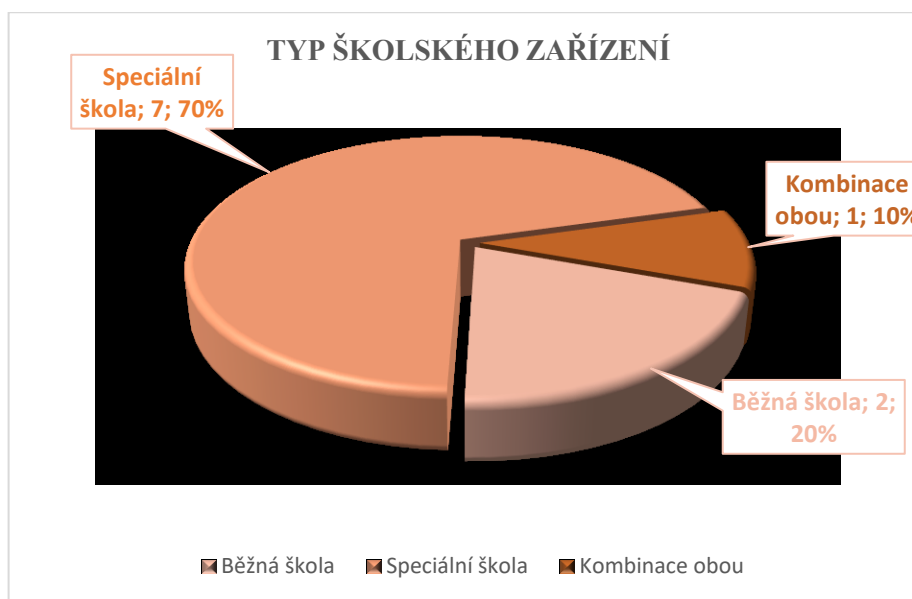
Možnost výběru měli ze dvou typů škol. Běžnou školu, kde byla možnost integrace či inkluze, nebo Speciální škola pro sluchově postižené.

Tabulka 4/ Druh vzdělání respondentů

Druh vzdělání/respondent	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Speciální škola pro sluchově postižené	✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	
Běžná škola			✓							✓
Kombinace obou možností							✓			

Zdroj: Vlastní práce

Obrázek 5/ Typ školského zařízení

Zdroj: Vlastní práce

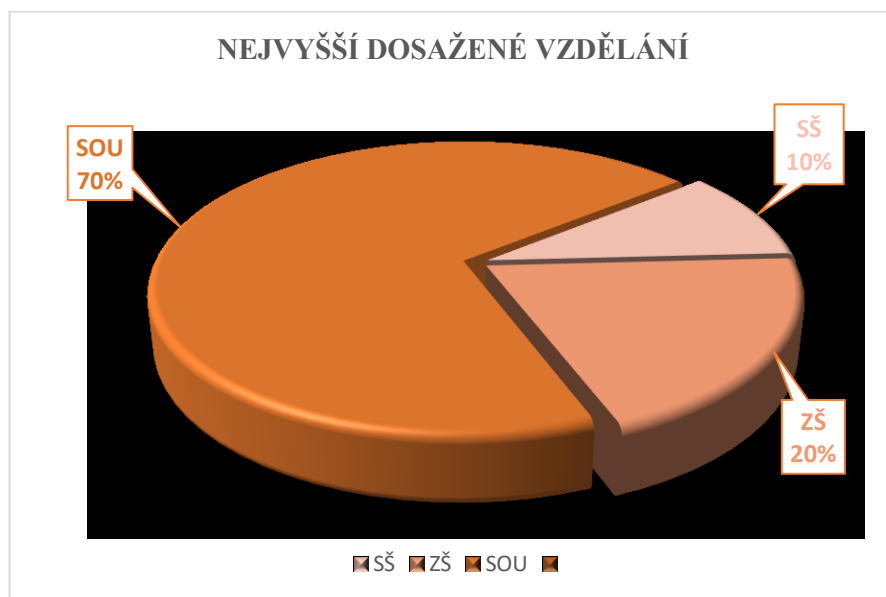
V procesu sociálních kompetencí má výběr školy též značný význam. Velmi zjednodušeně by bylo možné říci, že **integrace vyžaduje větší přizpůsobení dítěte škole, zatímco inkluze se víc snaží přizpůsobit edukační prostředí žákům.** Za klíčový impuls pro rozvoj inkluzivního vzdělávání je považována Deklarace konference vzniklá v

Salamance 1994, vycházející z přesvědčení, že „běžné školy by měly vzdělávat všechny děti bez ohledu na jejich fyzické, intelektuální, emocionální, sociální, jazykové nebo jiné podmínky.“

V interview respondenti v 80% absolvovali školu pro sluchově postižené a zbytek běžnou školu. Je nutné podotknout, že respondenti, kteří absolvovali běžnou školu, měli vadu nedoslýchavosti. Jedna respondentka uvedla, že základní i SOU absolvovala ve speciální škole pro sluchově postižené a SŠ s možností maturity si dodělávala dodatečně v rámci běžné školy. Respondentka uvedla, že jí v porozumění psaného textu pomohl tlumočnický znakového jazyka a dále využívala přepis mluvené řeči do psané formy českého jazyka. Tato metoda se jí však neosvědčila, protože pokud ve třídě začlo hovořit více osob nebo jedna překřikovala druhou, aplikace nerozpoznala zdroj zvuku a psala nesmysly.

3. Otázka zjišťuje, jaké je nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Obrázek 6/ Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

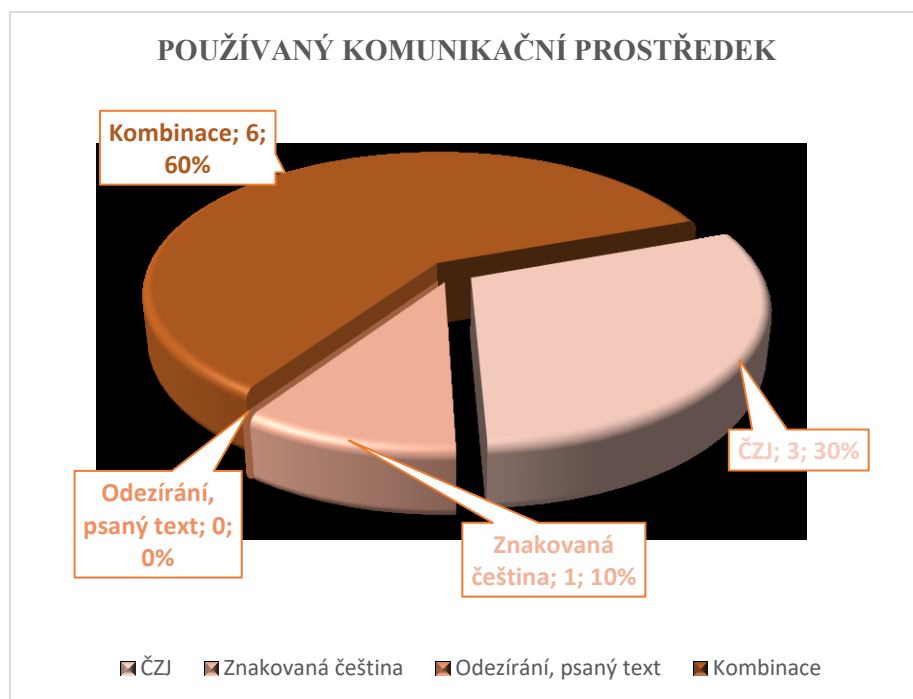
Zdroj: Vlastní práce

Graf ukazuje nejvyšší dosažené vzdělání respondentů. Většina respondentů byla seniorského věku a tato skutečnost do značné míry ovlivnila jaké vzdělání absolvovali. Možnost integrace do běžné školy byla možná až od devadesátých let a o inkluzi se začalo uvažovat ještě později. Jinými slovy osoby se sluchovým postižením tehdy absolvovali vzdělání, které bylo dostupné vzhledem k jejich postižení a neměli takovou

možnost výběru jako v současnosti. Jedna respondentka, tedy 10% z celkově dotázaných respondentů kombinovala obě možnosti. V dětském věku docházela do běžné školy, nicméně vzhledem k sluchovému postižení se nedokázala dostatečně zapojit, proto přešla do školy pro sluchově postižené. Pro potřeby pracovního uplatnění si v dospělém věku dálkově dodělala středoškolské vzdělání. Celkem 20% respondentů uvedlo, že absolvovali pouze základní školu a 70% respondentů jako nejvyšší dosažené vzdělání získali SOU v Praze nebo Českých Budějovicích.

4. Čtvrtá otázka odhaluje, jaký komunikační prostředek respondenti používají

Obrázek 7/Komunikační prostředek nejvíce používaný respondenty

Zdroj: Vlastní práce

Respondenti v 60% uváděli jako nejčastější komunikační kanál, kombinaci českého znakového jazyka a odezírání. Respondenti v rozhovoru uvedli, že komunikační kanál přizpůsobují podle osoby se kterou se snaží dorozumět. Pokud jim nevyhovuje styl znakování automaticky ho propojí s odezíráním. Třicet procent respondentů jako hlavní prostředek komunikace uvedli český znakový jazyk a zbývajících 10% respondentů uvedlo, že jim v komunikaci vyhovuje znakovaná čeština.

5. *Instituce podílející se na procesu získání sociálních kompetencí*

Pátá otázka se více vztahovala k minulosti a vedla respondenta k zamyšlení, kdy nebo kde v průběhu života se naučili nejvíce věcí prospěšných pro praktický život. Která instituce se nejvíce podílela na procesu sociálních kompetencí.

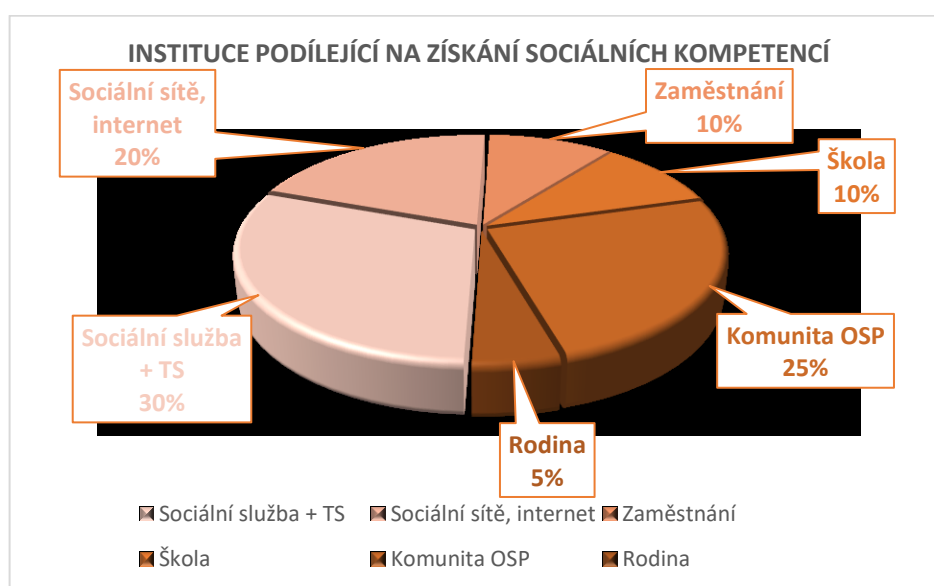
- Rodina
- Komunita neslyšících
- Škola
- Zaměstnání – slyšící kolegové
- Sociální sítě, Internet, televize, pc.
- Sociální služby/ tlumočnické služby

Tabulka 5/ Instituce podílející se na získání sociálních kompetencí

Instituce/respondenti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rodina					✓					
Komunita OSP		✓	✓					✓	✓	✓
Škola	✓			✓						
Zaměstnání						✓	✓			
Sociální sítě, internet		✓	✓		✓	✓				
Sociální služby	✓		✓	✓			✓	✓		✓

Zdroj: *Vlastní práce*

Obrázek 8/ Grafické znázornění podílejících se institucí

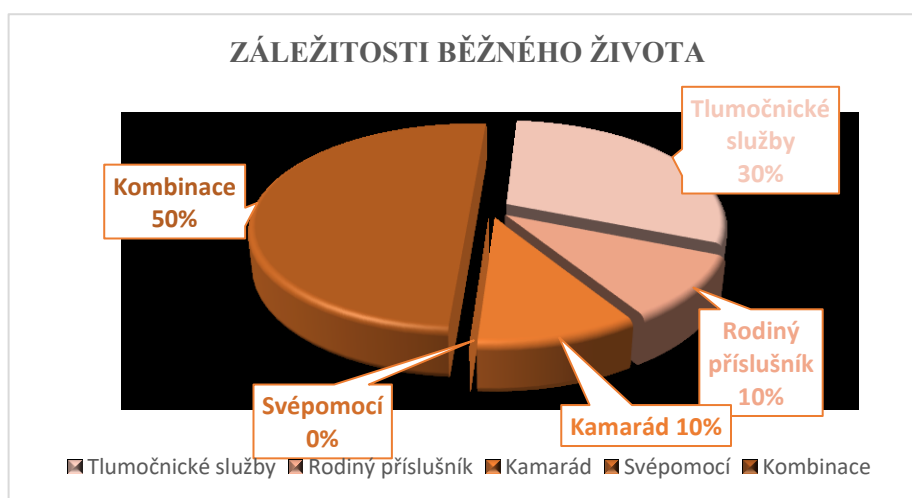
Zdroj: *vlastní práce*

Respondenti uvedli, že v procesu získání sociálních kompetencí jim pomohlo více institucí. Zpravidla se rozhodovali podle toho co se potřebují nebo potřebovali naučit. Například, pokud potřebovali poradit v oblasti *finanční gramotnosti* obraceli se na *sociální a tlumočnickou službu službu*. Totéž platilo i v oblasti *čtení a porozumění* psaného textu. Často se obraceli i na členy spolku osob se sluchovým postižením. V tomto směru je třeba podotknout, že respondenti se obraceli na své vrstevníky více ve smyslu *co si o tom myslí*, než že by u nich hledali praktickou pomoc nebo přímo návod. Například jedna z respondentek uvedla, že se poptávala v klubu neslyšících, jak a kdo využívá internetové bankovníctví, nicméně aplikaci určité banky si stáhla s pomocí sociální služby a rovněž se s ní učila pracovat za pomoci tlumočnicka znakového jazyka, který ji do znakového jazyka přeložil výrazy, kterým nerozuměla. Řada respondentů tedy označila více institucí, které se zapojují do procesu sociálních kompetencí. Sedmkrát respondenti uvedli jako sociální službu, Pětkrát komunitu osob se sluchovým postižením, čtyřikrát sociální síť a internet, jednou rodina, škola a zaměstnání. V souvislosti se sociálními sítěmi je třeba podotknout, že respondenti se na tento zdroj obraceli hlavně pro všeobecný přehled.

6. Kam by se respondent obrátil, pokud by potřeboval pomoci v běžných záležitostech.

Za záležitosti běžného života jsou považovány situace v oblasti práce, rodiny, zdraví, školy nebo ochrany práv.

Obrázek 9/ Zdroj pomoci v běžných záležitostech

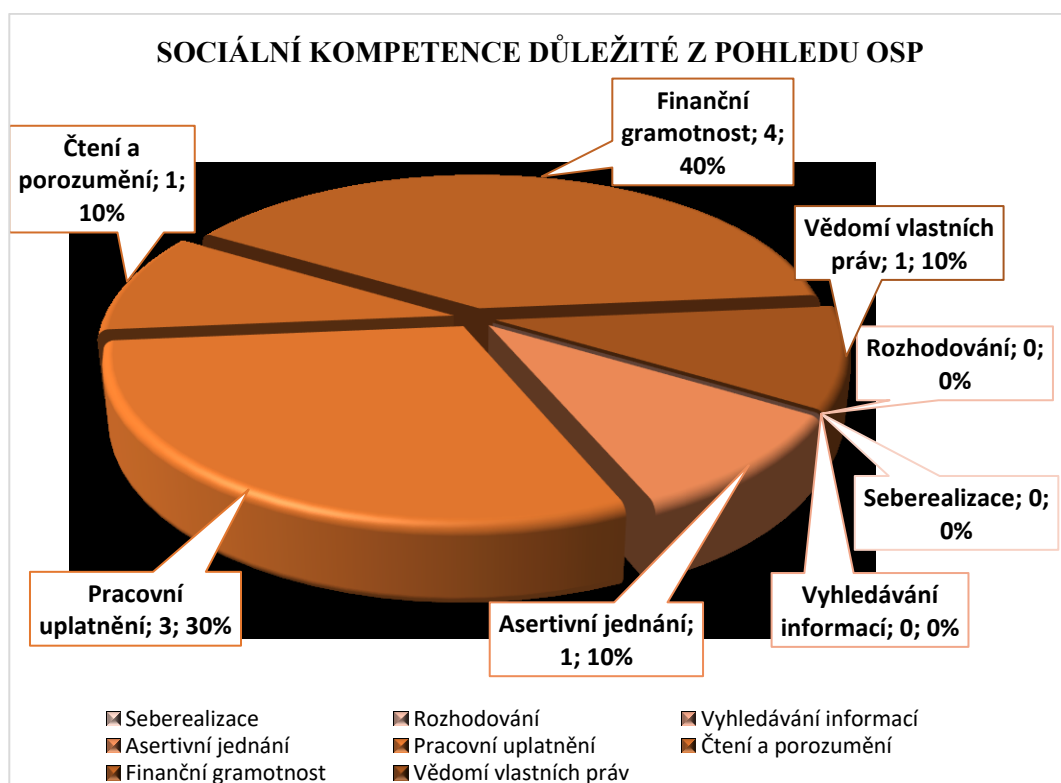

Zdroj: Vlastní práce

Celkem 30% respondentů uvedlo, že pokud by se potřebovali v některé oblasti obeznámit například se svými právy, využili by v první řadě tlumočnicka znakového jazyka a ve spojení s ním další instituce, jako třeba právní poradna a další. Další převážná část, tedy 50% respondentů uvedlo, že při vyřizování záležitostí běžného života by využilo možnosti zeptat se na názor například příbuzných, kamaráda z řady neslyšících nebo v klubu neslyšících a také tlumočnicka znakového jazyka. Poté by získané informace vzali v úvahu při konečném rozhodnutí. Zbytek 10% uvedlo, že se na věci, kterým zcela nerozumí zeptá kamaráda jedna respondentka by využila radu od rodinného příslušníka. Zajímavé je, že ani jeden z respondentů nevedl možnost řešit záležitosti běžného života sám například prostřednictvím multimediálních zařízení.

7. Sedmá otázka zjišťuje, které sociální kompetence jsou, dle subjektivního názoru respondenta potřebné pro život

Obrázek 10/ Sociální kompetence nezbytné pro život

Zdroj: Vlastní práce

Graf odhaluje odpovědi respondentu na to, co si myslí, že by osoby se sluchovým postžením měly zcela určitě umět. V Odpovědích se nejčastěji objevovala *finanční gramotnost* a to celkem ve 40%, dále *pracovní uplatnění* z 30%, *čtení a porozumění*, *asertivní jednání*, *vědomí vlastních práv*, *seberealizace* z 10%. *Seberealizace*, *samostatné rozhodování*, *vyhledávání informací* oslovené respondenty nijak nezaujalo. Nepocit'ovali v této oblasti nedostatek.

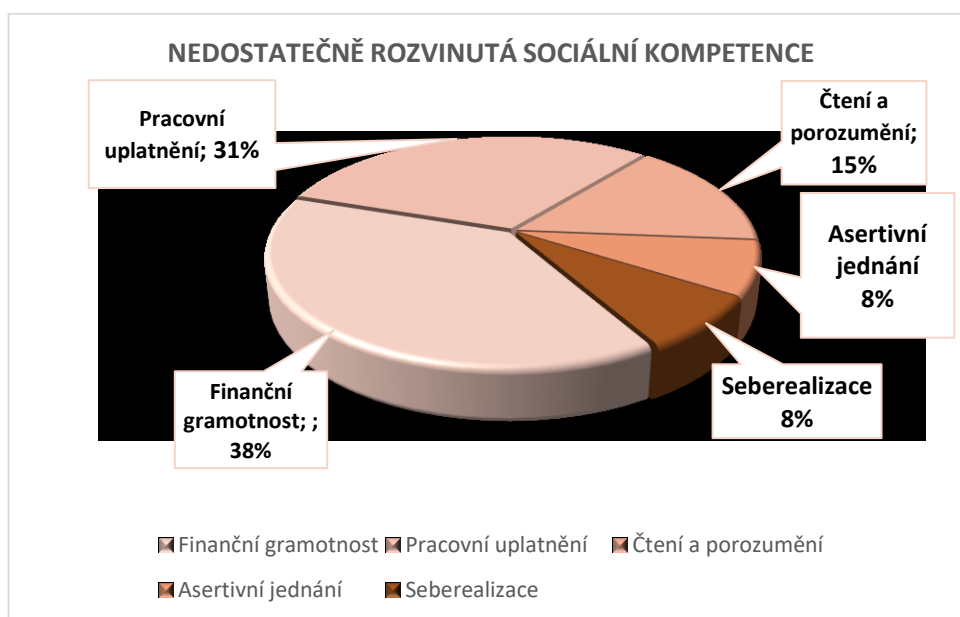
8. ***Otázka vedla respondenta k zamyšlení co sám neumí, co mu dělá starosti, co si myslí, že je v jeho případě nedostatečně rozvinutá sociální kompetence.***

Tabulka 6/ *Nedostatečně rozvinutá sociální kompetence z pohledu jedince*

Sociální kompetence/respondenti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Finanční gramotnost	✓	✓			✓		✓	✓		
Čtení a porozumění		✓				✓				
Pracovní uplatnění	✓			✓				✓	✓	✓
Asertivní jednání						✓				
Práce s multimediálními zdroji										
Vědomí vlastních práv										
Seberealizace						✓				
Samostatné rozhodování										

Zdroj: *Vlastní práce*

Obrázek 11 Nedostatečně rozvinutá sociální kompetence

Zdroj: Vlastní práce

Většina respondentů cítila nedostatečnost ve finanční oblasti. Dělá jim problémy zorientovat se v finanční terminologii. Bojí se používat internetové bankovníctví, aby neodklikli něco nevhodného. Z tohoto důvodu si většina, tedy 38% respondentů myslí, že *finanční gramotnost* je v jejich případě nedostatečná. Na druhém místě se umístilo *pracovní uplatnění* s 31%, *čtení a porozumění* s 15%, *seberealizace* a *asertivní jednání* 8%. *Samostatné rozhodování, vědomí vlastních práv* se v hodnocení respondentů vůbec neobjevilo.

9. Cílem deváté otázky bylo zjistit, zda respondent chápe, jak se nedostatečná kompetence projevuje v jeho životě. Velmi zjednodušeně řečeno, kam to vede, pokud nemám osvojené kompetence například v oblasti finanční gramotnosti nebo znalosti vlastních práv.

Tabulka 7/ Důsledky nedostatečně osvojených sociálních kompetencí

R01	FINANČNÍ NEGRAMOTNOST - již několik let splácel dluh exekutorovi, který nebylo možné umořit. Poté se obrátil o pomoc na sociální službu, která mu pomohla pochopit podrobnosti smlouvy kterou mu exekutor zaslal. V rámci finanční poradny si klient uvědomil, že měsíčními splátkami jsou hrazeny pouze úroky nikoliv dluh. To vedlo k tomu, že ani po několika letech jeho dluh nebyl zaplacen.
R02	FINANČNÍ NEGRAMOTNOST - Problémy s dluhy

R03	FINANČNÍ NEGRAMOTNOST -Problémy s dluhy (v současnosti, již vše splacené).
R04	PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ – respondent dochází do chráněné dílny. Vzpomínal na dobu, kdy práci neměl. Uvedl, že se doma nudil a nemoh si dovolit koupit věci které chtěl, což vedlo k napětí v rodině, zvláště poté co se narodil syn.
R05	PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ - Bez práce byl závislý na finanční podpoře od maminky
R06	ASERTIVNÍ JEDNÁNÍ - klientka popisovala situaci, kdy musela v práci vybojovat lepší pracovní podmínky, poté co získala alergii na prach a peří. Klientka popsala, že se dlouho bála se ohradit proti úklízení v místnosti s papoušky, to vedlo ke zhoršení zdraví
R07	NEZNALOST VLASTNÍCH PRÁV - u respondenta vedla k tomu, že se cítí ošizený v oblasti dědického řízení, které proběhlo před několika lety, po úmrtí jeho maminky.
R08	ČTENÍ A POROZUMĚNÍ dělá problém osmé respondentce, která si chce udělat masérský kurz. Nedostatečné porozumění psanému textu vnímá jako obrovskou překážku pro zvládnutí závěrečných zkoušek v kurzu
R09	FINANČNÍ NEGRAMOTNOST - respondentka podobně jako první tři se neorientovala ve finanční oblasti a to vedlo k tomu, že začla využívat prostředky na kreditní kartě s tím, že kreditní karta a debetní karta je v podstatě stejná. Po nějaké době ji přišla faktura na zaplacení 20 000 Kč, které vyčerpala z karty
R10	PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ – respondent uvedl, že má tolik dluhů, které by bez práce zaplatit nemohl.

Zdroj: Vlastní práce

Klienti byli dotázáni na to, co nejhoršího se jim stalo v souvislosti s tím, že neměli rozvinutou určitou sociální kompetenci. Všichni respondenti celkem obsáhle vyprávěli řadu příběhů, kterými doložili, jak se jich určitá neznalost citelně dotkla.

Z celkového počtu deseti dotázaných, čtyři respondenti v odpovědích popsali své problémy jako důsledek absence *finanční gramotnosti*. Většina z nich měla více než jednu špatnou zkušenost v souvislosti s financemi. Její neznalost a následky, které z toho vyplývají vedou k citelným následkům, které se nejvíce podepisují na životní úrovni.

Tři respondenti v souvislosti *pracovním uplatněním* velmi špatně nesli nedostatek financí vyplývající z nezaměstnanosti. Ve všech případech dotázaných šlo o muže. Je zřejmé, že v tomto směru se tlak na muže zvyšuje, protože jsou společností vnímáni jako živitelé rodiny.

Asertivní jednání podle jedné respondentky je určitým druhem obrany, aby se jako osoba se sluchovým postižením nenechala využívat.

Podobně dopadla v dotazu sociální kompetence *čtení a porozumění*. Pokud si osoba se sluchovým postižením přeje uskutečnit další dodatečné vzdělání v průběhu života, nedostatečnost v této oblasti to značně komplikuje. Slabá *znalost vlastních práv* u jednoho respondenta vedla k tomu, že se cítí ošizený v rámci dědického řízení, které zařizovali slyšící příbuzní. Nedostatek informací a neochota příbuzných ke komunikaci vedla k tomu, že se respondent cítí vyřazen z dědického řízení, přestože si dodnes myslí, že měl právo se ho účastit jako nejbližší příbuzný zemřelého.

10. V desáté otázce responden zvažuje svoje možnosti, jak si tu či onu sociální kompetenci osvojit a které instituce by do procesu zapojil.

Tabulka 8/ Potencionální instituce využité k získání nové sociální kompetence.

Respondent/Využité prostředky	Tlumočnické služby	Internet	Komunita/přátelé	Kombinace
Respondent 1				✓
Respondent 2				✓
Respondent 3	✓			
Respondent 4		✓		
Respondent 5	✓			
Respondent 6			✓	
Respondent 7				✓
Respondent 8				✓
Respondent 9	✓			
Respondent 10	✓			

Zdroj: Vlastní práce

Uvedená tabulka ukazuje, že 4 z 10 dotázaných respondentů by při snaze se naučit něco nového, využili tlumočnické služby. Další 4 respondenti by zkusili kombinaci všech uvedených možností. Na dotaz jak by to probíhalo, respondenti zpravidla odpověděli, že by se zeptali na názor v komunitě neslyšících, něco by se snažili dohledat na internetu a pak by se obrátili na tlumočnické služby, které by jim pomohly s porozuměním zjištěných nebo vyhledaných informací.

Jeden respondent by při získání určitých znalostí využil internet a dostupná videa. Zbývající respondentka by pomoc při získání určitých znalostí hledala pomoc u přátel.

4.7 Výsledky výzkumu

Vzhledem k nízkému počtu respondentů lze s velkou opatrností vyvodit následující odpovědi na výzkumné otázky.

HVO: Jsou priority sociálních kompetencí, respondentů se sluchovým postižením stejně jako u respondentů bez sluchového postižení?

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku

Z analýzy výzkumu vyplynulo, že preference v oblasti sociálních kompetencí intaktních jedinců a osob se sluchovým postižením nejsou totožné .

DVO1: Jaká sociální kompetence z výběru je z pohledu respondentů se sluchovým postižením důležitá pro uspokojivé fungování.

Odpověď na dílčí výzkumnou otázku č. 1

Průzkum odhalil, že pro osoby se sluchovým postižením je klíčová kompetence *finanční gramotnost*. Jako druhou důležitou kompetenci respondenti označili *pracovní uplatnění*. Kompetencím jako je *čtení a porozumění, asertivní jednání, vědomí vlastních práv, samostatné rozhodování, vyhledávání informací* respondenti nepřirazovali zvláštní význam. Poslední uvedené kompetence měli spíše význam pro jednotlivce v souvislosti s jednorázovou životní potřebou.

DVO2: Které instituce jsou klíčové v procesu získání sociálních kompetencí z pohledu osob se sluchovým postižením.

Odpověď na dílčí výzkumnou otázku č 2

Výzkum prokázal, že řada espondentů by v procesu získání sociálních kompetencí využila více institucí a to podle potřeby. Ve většině případů obraceli na *tlumočnickou službu*, která by jim pomohla s porozuměním. Další významným zdrojem byl internet a sociální sítě, popřípadě komunita sluchově postižených.

4.8 Analýza dat

Polostrukturovaný rozhovor byl veden ve dvou rovinách. První část je zaměřena na faktory, které u respondentů mohly výrazně ovlivnit proces získání sociálních kompetencí. Druhá část odhaluje hodnotové pole respondentů a zjišťuje, co je pro ně důležité v souvislosti se sociálními kompetencemi. Tato část je komparativní a navazuje na výzkum, který byl proveden v roce 2022 s tlumočnický znakového jazyka (Mihočová, 2022). Zároveň je porovnáváno, zda priority obou skupin jsou stejné nebo ne. Pro evaluaci dat byla zvolena obsahová analýza. Jak uvádí Miovsky (2006) jde o smysluplný výklad zjištěných výsledků, kdy se potřeba vysledovat vazby mezi zaznamenanými jevy. Na získané výsledky je proto třeba pohlížet lokálně v kontextu daného prostředí a situace.

Získaná data poukazují na to, že osoby se sluchovým postižením vnímají priority v oblasti sociálních kompetencí jinak, než intaktní společnost. Při hlubším zkoumání se výběr respondentů jeví jako potřeba předcházet špatné životní situaci, přestože v některých případech uvedenou kompetenci neměli. Nicméně, respondenti si plně uvědomovali, které kompetence vzhledem k jejich omezeným možnostem a zdravotnímu postižení, jsou klíčové a o které by měli usilovat. Z pohledu prevence se jeví volba respondentů naprosto smysluplná.

Finanční gramotnost byla respondenty se sluchovým postižením zcela upřednostněna. Při hlubším dotazování respondentů, proč zrovna tato kompetence je pro ně klíčová, jako důvod uvedli strach z exekuce, zadlužení nebo obavy, že je někdo zneužije, právě proto, že této oblasti nerozumí. *Pracovní uplatnění* respondenti vybírali z důvodu rizika nízké životní úrovně a závislosti na příbuzných. Respondenti si plně uvědomovali nebo zažili značné nepříjemnosti vyplývající z absence uvedených sociálních kompetencí a nechtěli nic podobného znovu prožít. Opět se volba respondentů jeví jako smysluplná a částečně i preventivní, protože řadu z nich motivovala, aby v uvedených oblastech vynaložili úsilí navíc a snažili se kompetence získat.

Respondenti měli možnost vybrat instituce, které se z jejich subjektivního pohledu zdály klíčové pro získání sociálních kompetencí. Jako hlavní byla respondenty zvolena *tlumočnická služba se sociální službou* a dále *sociální síť*. Velký význam měla i *komunita*. Z pohledu výzkumníka je třeba podotknout, že komunita měla více či méně informativní charakter o tom, kde nebo kam se může osoba se sluchovým postižením obrátit, aby sociální kompetenci získala. Na samotném získání nebo rozvíjení konkrétní kompetence měla

komunita jen velmi malý vliv. Překvapující pro výzkumníka se jeví skutečnost, že naprostý zlomek respondentů, jako instituci pro získání sociální kompetence uvedl *rodinu*. Zde je třeba vzít na vědomí kontext života respondentů a možnosti, které měly, před dvaceti a více lety. Řada z nich v poměrně útlém věku odešla do internátní školy pro sluchově postižené a v rodině trávili minimum času. Rodinu vnímali spíše jako dopňkovou instituci.

4.9 Diskuse

Skrze kvalitativní výzkum polostrukturovaných rozhovorů bylo možné získat jakýsi náhled na hodnotovou orientaci osob se sluchovým postižením. Na respondenty uvedený výzkum měl pozitivní vliv, především proto, že se jednalo o něco nového, co nezažívají každý den a to se celkově odrazilo na angažovanosti respondentů. Mnoho jevů, které se v rámci dotazování s klienty objevilo, souvisí se specifickou skupinou, kterými osoby se sluchovým postižením vzhledem ke své kultuře a jazyku, jednoznačně jsou. Zůstává otázkou, zda by byl výsledek stejný za předpokladu, že by šlo o jiný typ výzkumu, například kvantitativní, provedený dotazníkovou metodou. I nadále jsou zde možnosti pro další zkoumání a porovnání hodnotových postojů a vazeb, třeba v oblasti politiky, manželství, mezilidských vztahů, potratů a jiné.

Komparace výzkumu

Bakalářská práce napsaná v době Covid-19 (Mihočová 2022) zkoumala, které sociální kompetence jsou klíčové pro osoby se sluchovým postižením z pohledu slyšících jedinců. Byly zhodnoceny názory tlumočnicků znakového jazyka na základě předpokladu, že díky mnohaletým zkušenostem s cílovou skupinou dokáží odhadnout, které sociální kompetence umožňují snadné sociální fungování pro danou cílovou skupinu.

V této diplomové práci byl zkoumán stejný problém, ale z pohledu osob se sluchovým postižením. Na základě výzkumu bylo prokázáno, že osoby se sluchovým postižením vnímají potřebnost v oblasti sociálních kompetencí jiným způsobem.

Z výzkumu uvedeného v bakalářské práci s názvem *Jak a kde osoby se sluchovým postižením získávají sociální kompetence* (Mihočová, 2022) vyplynulo, že slyšící jedinci jako hlavní sociální kompetenci pro uspokojivé sociální fungování vyhodnotili *čtení a porozumění psanému textu*. Z pohledu tlumočnicků znakového jazyka se tato kompetence jeví jako důležitá, protože informace, které neznáme, nebo kterým nerozumíme, můžeme právě čtením získat. Z pohledu slyšících respondentů je tato kompetence užitečná ve všech oblastech. Jde například o oblast finanční, vzdělání, zaměstnání, zdraví, seberealizace a jiné.

Nicméně z pohledu respondentů se sluchovým postižením to tak nebylo. Upřednostnily kompetenci *finanční gramotnost*, protože její neznalost vedla k vážnějším problémům. *Nízká seberealizace* nebo slabší *porozumění mediálním zařízením* v sobě neunesou takové následky, jako neznalost ve finanční oblasti. Z pohledu osob se sluchovým

postižením se zadluženost, nebo podepsání nevhodné úvěrové smlouvy, více podepíše na snížené kvalitě života. Následky jsou citelně horší. Velkou měrou se v této problematice projeví stupeň sluchového postižení nebo doba vzniku vady. Neslyšící osoba, která přišla o sluch v průběhu života (např. ve 35 letech věku) bude na tom se svou finanční gramotností lépe, než osoba která je neslyšící od narození. Autorka Horáková (2017) ve své práci zveřejnila výzkum, ve kterém poukazuje na základní znalosti finanční gramotnosti žáků na střední škole pro sluchově postižené a uvádí, že jsou celkem dostatečné. Nicméně základní znalosti není možné dále rozvíjet prostřednictvím sledování např. televizní diskuze nebo novinových zpráv na toto téma, protože nejsou překládány do znakového jazyka. Jako další překážka je třeba zmínit obtížnější získávání informací např. z internetu v důsledku obtíží, které mají osoby se sluchovým postižením v souvislosti s čtením s porozuměním psaného textu. Horáková dále objasňuje, že pokud byli žáci konfrontováni s odbornějšími pojmy například pohledávka, penzijní připojištění, hypotéční úvěr, nebyli schopni se zorientovat. Mnoho lidí se znalostmi ze střední školy nevystačí celý život. Je třeba průběžně doplňovat informace a průběžně se vzdělávat. V tomto ohledu jde o velký problém, jak uvádí Horáková, protože informace nejsou dostupné ve znakovém jazyce nejen v oblasti finanční gramotnosti, ale i v jiných oblastech.

Rozdílnost v názorech se projevila i v tom, kde nebo v jakém prostředí, je možné sociální kompetence získat. I zde se projevila lehká odlišnost. Z pohledu tlumočnicků znakového jazyka šlo jednoznačně o *internet a sociální síť*. *Tlumočnické služby* byly spíše doplňkové. Oproti tomu osoby se sluchovým postižením uvedly jako zdroj kompetencí *sociální a tlumočnické služby*. Vzhledem k tomu, že výzkum s tlumočnickými znakového jazyka probíhal v období COVID-19 zůstává otázkou, zda by dnes odpovídali stejně. V období COVID-19 byli jedinci se sluchovým postižením okolnostmi donuceni naučit se používat internet a sociální síť z důvodu nezbytné komunikace. Internet a sociální síť byly v této době životní nutností, dnes je tomu jinak.

Poznatky v oblasti sociálních kompetencí považují za velmi zásadní. Z pohledu pomáhajících profesí vzniká riziko moci, zvláště Expertní moci, která vyplývá z toho, že pomáhající ví více, než jeho klienti. Tlumočníci znakového jazyka pracují s osobami se sluchovým postižením denně a vidí oblasti, ve kterých je možné usilovat o zlepšení. V souvislosti s tím je třeba mít na paměti, že naše potřeby a v podstatě vnímání světa se může lišit od potřeb jedinců s handicapem. Jejich vnímání potřebnosti může být zcela jiné a přitom není špatné. Pokud si pomáhající osoba toto plně neuvědomí, může aplikovat

zjednodušující schémata a soudy, které plně nepostihují skutečnou situaci klienta a vedou k jeho nesprávnému směřování na cestě k pomoci.

Uplatnění pro praxi

V rámci sociální práce je možné tento poznatek využít v edukaci jedince. Následující návrhy by mohly, přinést obměnu do praxe lidí, kteří pracují s osobami se sluchovým postižením. Osoby se sluchovým postižením upřednostňují finanční gramotnost, před ostatními kompetencemi, proto v rámci edukace je možné se na tuto problematiku více zaměřit a zvýšit dovednosti, které jsou potřeba pro soběstačnost v této oblasti. Jde o pomoci jedincům se sluchovým postižením podle jejich potřeb, ne podle měřítka, které jim nastaví intaktní společnost.

Sociální pracovníci, například v SAS službách mohou jednotlivým klientům pomoci používat internetové bankovníctví, například k trvalým platbám, splátkám, placení nájemného a jiné. Jde o poměrně drobné aktivity s obrovským významem pro život jedince se sluchovým postižením. Pro edukativní činnost mohou posloužit instruktážní videa, kde jsou vysvětleny pojmy e-neschopenka, hypotéka, Sipo a jiné. I nadále existuje potřeba umět dobře číst a rozumět psanému textu, nicméně jde o obrovský úkol, který je ovlivněný mírou potřebnosti ze strany klientů. Ta jak ukázal výzkum je nasměrována jinam. Tento poznatek se přesto dá využít k motivaci klientů a pomoci jim tam kde chtějí a potřebují.

V oblasti finanční gramotnosti je třeba se pravidelně dovzdělávat. Pro tlumočníky, kteří pracují v sociálních službách, jsou zde možnosti pro přednáškovou činnost s odborníkem, která je nastavena podle potřeb klientů. S ohledem na získané poznatky by se finanční gramotnost, měla stát pravidelnou součástí vzdělávání napříč všemi pomáhajícími institucemi, pracujícími s lidmi.

Závěr

Diplomová práce se zaměřila na porovnání hodnotového systému dvou skupin. Konkrétně, vnímání priorit v oblasti sluchových kompetencí z pohledu osob se sluchovým postižením vůči osobám bez sluchového postižení. Výzkum potvrdil, že vnímání priorit je odlišné. Z pohledu sociální práce jde o významný poznatek. Umožňuje vhléd do vnímání kulturní menšiny, která má jinou kulturu, jazyk, historii a nakonec i vnímání světa. Z pohledu sociální práce není cílem odlišnosti odstranit, spíše je pochopit. Uvědomění si těchto odlišností může působit vcelku pozitivně. Je zde možnost pro praktické integrování poznatků do praxe a vnímat je jako něco nového a přínosného

Přestože se sociální pracovníci i tlumočníci znakového jazyka snaží pracovat z upřímných pohnutek, je třeba si uvědomit, že nikdo není schopen jednat na základě stoprocentně čistých úmyslů. Do úmyslů pracovníků se mohou promítat nevědomé tendence, představy, jak by se to či ono mělo dělat, co je dobré pro klienta a co není. Na základě zkušeností nebo dlouholeté praxe je občas naprosto zřejmé, že sociální pracovník či tlumočník v mnoha směrech může předvídat lepší řešení, než které si klient zvolí. Nicméně není zapotřebí přebírat kontrolu nad klientem tam, kde to není vhodné. Pokud osoba se sluchovým postižením dobře reaguje na možnosti vzdělání ve finanční oblasti, je možné toho využít a pomoci tam, kde si to klient přeje.

Z pohledu autorky předložené práce vedou získané poznatky k větší pružnosti při práci s klienty. Zároveň uvedené skutečnosti umožňují provést určitou autoreflexi a přehodnotit postoje, které jsou již zažitě. Zároveň je možné upravit je do takové míry, aby se to projevilo na profesní úrovni.

Abstrakt

Předložená diplomová práce analyzuje, jak probíhá proces získání sociálních kompetencí u osob se sluchovým postižením. Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. V teoretické části se nacházejí kapitoly objasňující význam sluchu v procesu sociálních kompetencí a vliv jeho nedostatku na život jedince. Dále zde nalezneme kapitoly objasňující problém sluchového postižení a vymezení sociálních kompetencí s ohledem na sluchové postižení. V praktické části výzkum odhaluje subjektivní postoj respondentů, do jakých míry se určité instituce zapojily do procesu získání sociálních kompetencí v životě respondentů. Byla zvolena kvalitativní metoda a technika polostrukturovaného rozhovoru. Praktická část dále analyzuje, zda potřebné sociální kompetence jsou stejné z pohledu slyšící i neslyšící komunity.

Uvedený výzkum nepřímo navazuje na část průzkumu, který byl popsán v bakalářské práci (Mihočová, 2022) kde výzkum odhalil, jaké sociální kompetence jsou vhodné pro uspokojivé sociální fungování právě z pohledů slyšících jedinců. Byl rovněž prováděn kvalitativní metodou. V praktické části rovněž analyzuji výsledky obou výzkumných šetření a porovnávám získané poznatky. Na základě získaných informací jsou formulována doporučení pro praxi sociálních pracovníků nebo tlumočnicků znakového jazyka.

Abstract

The presented diploma thesis analyzes how the process of acquiring social competences for people with hearing impairment takes place. The work is divided into theoretical and empirical parts and divided into four chapters. In the theoretical part, there are chapters clarifying the importance of hearing in the process of social competences and the effect of its lack on an individual's life. We will also find chapters clarifying the problem of hearing impairment and the definition of social competences with regard to hearing impairment. In the practical part, the research reveals the subjective attitude to which extent certain institutions were involved in the process in the life of the respondents. The practical part further analyzes whether the necessary social competences are the same from the point of view of the hearing and deaf communities.

The mentioned research indirectly follows on from a part of the research that was described in the bachelor's thesis (Mihočová, 2022), where the research revealed what social competences are suitable for satisfactory social functioning from the perspective of hearing individuals. It was also conducted using a qualitative method. In the practical part, I also analyze the results of both research investigations and compare the knowledge gained. Based on the information obtained, recommendations are formulated for the practice of social workers or sign language interpreters.

Použité zdroje

ČESKO. MINISTERSTVO FINANCÍ. Usnesení č. 338/2010 o *Národní strategii finančního vzdělávání* [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR. [vid. 2024-01-20].

Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty>

DĚTSKÝSLUCH.CZ, *Je potřeba přemýšlet o dítěti jako o celistvé bytosti, nejen o jeho uších*. [online] 2019. [vid. 2024-01-01].

Dostupné z: <https://www.idetskysluch.cz/trendy-v-zahranici/usa-australie-japonsko-kanada/je-potreba-premyslet-o-diteti-jako-o-celistve-bytosti-nejen-o-jeho-usich/>

BARTOŇOVÁ, M. 2005. *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*. Brno: MSD. ISBN 80-86633- 37-3.

DOLEŽALOVÁ, L. *Vizuální percepce řeči u sluchově postižených* [online]. Brno, 2006 [vid. 2024-01-01]. Rigorozní práce. Masarykova univerzita v Brně.

Dostupné z:

https://is.muni.cz/th/29868/pedf_r/Vizualni_percepce_reci_u_sluchove_postizenych.pdf.

EUROPAN EDUCATION AREA, *Doporučení Rady o klíčových kompetencích pro celoživotní učení* [online]. Czech 2024, (vid. 2024-01-10).

Dostupné z: <https://education.ec.europa.eu/cs/focus-topics/improving-quality/key-competences>

FONTANA, D., 2017. *Sociální dovednosti v praxi*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-1197-6.

HORÁKOVÁ, R. *Slyšící děti neslyšících rodičů – CODA organizace* [online]. 2008, 16(3), [vid. 2024-24-1].

Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/579-slysici-deti-neslysicich-rodicu-coda-organizace>

HORÁKOVÁ, R., 2012. *Sluchové postižení, úvod do surdopedie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0084-0.

HORÁKOVÁ, D., *Finanční gramotnost žáků na střední škole pro sluchově postižené*, [online]. Brno: 2017. Závěrečná práce. Masarykova universita, Katedra speciální pedagogiky, vedoucí práce Pavla Pitnerová

Dostupné z:

[file:///C:/Users/Ji%C5%99ina%20Miho%C4%8Dov%C3%A11/Downloads/Dana_Horakov_a_Financni_gramotnost_zaku_na_stredni_skole_pro_sluchove_postizene_Archive%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Ji%C5%99ina%20Miho%C4%8Dov%C3%A11/Downloads/Dana_Horakov_a_Financni_gramotnost_zaku_na_stredni_skole_pro_sluchove_postizene_Archive%20(2).pdf)

HEARINGAID, [online]. United Kingdom. *Jak ztráta sluchu ovlivňuje každodenní život?* [vid.15.2.2023].

Dostupné z: <https://www.hearingaid.org.uk/hearing-loss-awareness/how-hearing-loss-can-affect-everyday-life>

HYBÁŠEK, I. 1999. *Ušní, nosní a krční lékařství*. Praha: Karolinum: ISBN 80-7184-949-9.

HRONOVÁ, M. *Historický vývoj ústavní péče o tělesně postiženou mládež v českých zemích v 1. polovině 20. století*. [online] Olomouc1996. [vid. 1.1.2024]. Disertační práce.

Dostupné z: <https://docplayer.cz/186230541-1vyvoj-vztahu-spolecnosti-k-lidem-s-postizenim.html>

LEJSKA, M. 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatric*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-038-7.

MONATOVÁ, L. 1998. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. Brno:Paido, ISBN80-85931-60-5.

MIHOČOVÁ, J., 2022, *Jak a kde probíhá rozvoj sociálních kompetencí u osob se sluchovým postižením*, [online]. Liberec 2024. [vid. 1.1.2024]. Bakalářská práce.

Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/server/api/core/bitstreams/c3a91437-bedd-4978-a4db-1ff202297d51/content>

MICHALÍK, J. a kol., 2011, *Zdravotní postižení a pomáhající profese*, Praha: Portál. ISBN 978 - 80-7367-859-3

NIH. [online]. *Impact of Hearing Loss on Daily Life and the Workplace. Jak ztráta sluchu ovlivňuje každodenní život?* [vid. 15.2.2024].

Dostupné z: https://www-ncbi-nlm-nih.gov.translate.google/books/NBK207836/?x_tr_sl=en&x_tr_tl=cs&x_tr_hl=cs&x_tr_pto=sc

METODICKÝ PORTÁL RVP, 2021. *Specifika vzdělávání žáků se sluchovým postižením – doporučení* [online]. ČR [vid.11.2.2024].

Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12186>

PHILIPSEN, H., PHILIPSEN, T. [online]. *Hearing Loss as a Social Problem in The Hearing Review* [online]. UK [vid 17.1.2024].

Dostupné z: <https://hearingreview.com/hearing-loss/patient-care/hearing-loss-as-a-social-problem>

POTMĚŠIL, M., 2003. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 80-244-0766-3.

SOWÍK, J., 2013. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál. ISBN 978-7367-69 -9.

PRACEPROZP.cz, *Práce pro ZP – pomáháme všem, Sluchové postižení* [online] 2019 [vid. 1.1.2024].

Dostupné z: <https://praceprozp.cz/sluchove-postizeni/>

QUIZET.COM, 2023. *Terapeutické techniky pro psychosomatické poruchy*. [online] 2023 [vid. 1.1.2024].

Dostupné z: <https://quizlet.com/789620469/fyziologie-flash-cards/>

REDLICH, K., 2008. *CODA - slyšící děti neslyšících rodičů*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN: 978-80-87153-97-0.

ROBERT, A. DOBIE and SUSAN B. Van Hemel. *National Library of Medicine, Výbor Národní rady pro výzkum (USA) pro určování zdravotního postižení u osob se sluchovým postižením* [online]. Washington:DC, 2014 [vid. 1.1.2024].

Dostupné z: https://www.ncbi.nlm.nih.gov.translate.google/books/NBK207836/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=cs&_x_tr_hl=cs&_x_tr_pto=s

SVOBODA, J. 2020. *Lidský vztah a jeho role při řešení problémů: (Rodina, mateřská škola, základní škola)*. Praha: Jonathan Livingston. ISBN 978-80-7551-177-5.

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV *Jak je v Česku vnímána práce* [online] 2023. Praha: SÚ AV ČR. [CIT. 2023-10-12].

https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/cadova_-_jak_je_v_cesku_vnimana_prace.pdf

SLOWÍK, J. 2007. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1733-3.

SEKERÁKOVÁ, M. *Pediatric pro praxi, Screening sluchu u novorozence* [online]. 2011, 12(1), 45-47, [vid. 12.11.2023].

Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2011/01/11.pdf>

ŠANCE DĚTEM.CZ. *Úspěšná komunikace s dítětem se sluchovým postižením*. [online]. ČR [vid. 5. 4. 2022].

Dostupné z: <https://sancedetem.cz/uspesna-komunikace-s-ditetem-se-sluchovym-postizenim>

TICHÝ SVĚT. CZ, *Sociální rehabilitace* [online]. ČR [vid. 19. 11. 2021].

Dostupné z: <https://www.tichyvet.cz/socialni-rehabilitace>

VÁGNEROVÁ, M. 2007 *Základy psychologie*. 2. dotisk 1. vyd. Praha: Karolinum, ISBN . 978-80-246-0841-9.

VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.

VALENTA, M. 2007. *Psychopedie* 3. vyd., Praha: Parta, ISBN 978-80-7320-099-2.

VETEŠKA, J. 2010. *Kompetence ve vzdělávání dospělých*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-98-3

VYSOKAJOVÁ, M. 2000. *Hospodářská, sociální, kulturní práva a zdravotně postižení*. Praha:UK, ISBN 80-246-0057-9.

WHO.int. *Deafness and hearing loss in World health organization*. [online]. UK 2021 [vid. 20. 11. 2023].

Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/hearing-loss#tab=tab_2

Zákony:

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti In: *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, 2010-2018 [vid. 15.2. 2024].

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách In: *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, 2010-2018 [vid. 5. 3. 2024].

Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-10>

Seznam příloh

- Souhlas se zpracováním osobních údajů
- Scénář rozhovoru s osobami se sluchovým postižením
- Interpretace výzkumného šetření z roku 2022 v BP Mihočová
- Video s otázkou č.4,6

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1 Anatomie lidského ucha	13
Obrázek 2 Doba vzniku zdravotního postižení.....	15
Obrázek 3 Počet mužů a žen zapojených do výzkumu.....	46
Obrázek 4 Grafické znázornění sluchové vady oslovených respondentů.....	47
Obrázek 5 Typ školského zařízení.....	48
Obrázek 6 Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů	49
Obrázek 7 Komunikační prostředek nejvíce používaný respondenty	50
Obrázek 8 Grafické znázornění podílejících se institucí	51
Obrázek 9 Zdroj pomoci v běžných záležitostech	52
Obrázek 10 Sociální kompetence nezbytné pro život.....	53
Obrázek 11 Nedostatečně rozvinutá sociální kompetence	55
Tabulka 1 Klasifikace sluchových vad	16
Tabulka 2 Mezinárodní klasifikace sluchových poruch	17
Tabulka 3 Druh sluchového postižení	46
Tabulka 4 Druh vzdělání respondentů	48
Tabulka 5 Instituce podílející se na získání sociálních kompetencí	51
Tabulka 6 Nedostatečně rozvinutá sociální kompetence z pohledu jedince.....	54
Tabulka 7 Důsledky nedostatečně osvojených sociálních kompetencí	55
Tabulka 8 Potencionální instituce využité k získání nové sociální kompetence.	57

Informovaný souhlas

Udělení souhlasu ke zpracování osobních a citlivých údajů

Podle zákona č.101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji Jiřině Mihočové souhlas se zpracováním svých osobních a citlivých údajů ke studijním a vědeckým účelům, poskytnutých v rozhovoru v rámci diplomové práce na Husitské teologické fakultě.

Souhlasím také, že s písemným přepisem svého rozhovoru budu před publikováním bakalářské práce seznámena, abych se k němu mohla vyjádřit (autorizace):

- ano

- ne

Souhlasím, že jsem byla obeznámena se zachováním důvěrnosti a anonymity v bakalářské práci formou změny svého křestního jména i jmen blízkých osob v přepisu rozhovoru, v textu bakalářské práce a dalších dokumentech:

- ano

ne

Další ujednání:

.....
.....
.....
.....
.....

V dne.....

.....
příjmení a podpis

jméno,

Rozhovor s osobami se sluchovým postižením

(Pro lepší porozumění je text předložen v psané formě českého jazyka a následně v psané formě znakového jazyka, tak jak by to tlumočník předložil osobě se sluchovým postižením).

1. Jaký charakter má vaše sluchové postižení.

Typ vaše postižení

- a) Oboustranná pr. hluchota
- b) Ohluchlý vývojem, náhle.
- c) Implantát
- d) Nedoslýchavý

2. Jaký typ školy jste absolvoval ?

Ty byl škola kde?

- Speciální škola pro sluchově postižené
- Běžná škola neasistent.
-

3. Nejvyšší dosažené vzdělání?

Škola co?

- ZŠ – základní škola
- SOU - učiliště
- SŠ – střední škola
- VOŠ – vyšší odborná škola
- VŠ – vysoká škola

4. Jaký komunikační kod používáte ke komunikaci

Ty komunikace jak?

- a) Český zn. Jazyk,
- b) Znakovaná čeština
- c) Orální- odezírání
- d) Přepis
- e) Psaný text
- f) Jiné

5. Které instituce se dle vašeho názoru ve vašem případě podíleli na získání sociálních kompetencí?

Kdo byl tebe učil, to co ty neumíš, aby lepší život nebo život kvalita.

- a) Rodina
- b) Komunita neslyšících
- c) Škola
- d) Zaměstnání – slyšící kolegové
- e) Sociální sítě, Internet, televize, pc.
- f) Sociální služby/ tlumočnické služby

6. Jak si vyřizujete záležitosti běžného života.

Ty věci, rodina, práce, škola, zdraví zařizuješ jak, kdo pomáhá?

- a) Tlumočník
- b) Rodinný příslušník
- c) kamarád
- d) sám
- e) jiné

7. Jaké sociální kompetence u osob se sluchovým postižením považujete pro život za nejdůležitější?

Aby všichni neslyšící život dobrý, co myslíš ty, co musí neslyšící naučit. Vyber.

- *Seberealizace (vlastní umí vyrobit, opravit, lepší práce)*
- *Samostatné rozhodování (Umí sám život řídí)*
- *Práce s multimediálními zařízeními (Umí práce mobil, internet, tablet, sociální sítě)*
- *Vyhledávání informací (umím hledat, kde informace, vím koho zeptat)*
- *Asertivní jednání (Umím vlastní názor, smlouva nerozumím, Ty počkat- zavolám tlumočnicka, umím oznámit nechci, nelíbí.*
- *Pracovní uplatnění a schopnost rekvalifikace (Práce + chci nový naučit, důvod práce)*
- *Čtení a porozumění textu (čtení + rozumí)*
- *Finanční gramotnost (rozumím lichva a úrok, vím banka a složenka či půjčka, vím kolik peněz litr mléka nebo celý chleba, rozumím co víc 100 -10 Kč)*
- *Vědomí vlastních práv (v pracovněprávních vztazích, v oblasti zdraví a jiné).(Ty víš vlastní práva v práci, můžeš objednat tlumočnicka zadarmo, práva u doktora či na úřadě a policii...*

8. Pokud se setkáte s tím, že něco neumíte nebo nerozumíte, co uděláte?

Pokud ty něco dnes nerozumíš nebo nechápeš, kde ty hledat pomoc.

9. Jak Vámi vybraná nedostatečně rozvinutá sociální kompetence brání v plnohodnotném začlenění do společnosti?

Co tobě stalo nejhorší v životě.

10. Jak je podle Vás možné zlepšit

Ty slabý..... .např. finanční gramotnost, čtení, seberealizace..... Jak oprava?

Vyhodnocení průzkumu a zodpovězení výzkumných otázek v bakalářské práci „ Jak a kde probíhá rozvoj sociálních kompetencí u osob se sluchovým postižením“ z roku 2022 pod vedením Mgr. Hana Ryšlavé, Ph.D.

Popsané poznatky měly pomoci ozřejmit problematiku sluchového postižení a sociálních kompetencí. Výzkumné otázky byly zaměřeny na profesní zkušenosti tlumočnicků znakového jazyka. Výchozím předpokladem bylo, že tlumočnická komunita znakového jazyka zná komunitu a kulturu osob se sluchovým postižením, a proto může své názory opřít o praktické zkušenosti. Při hledání odpovědi na otázku, **jakou roli hraje tlumočnická služba znakového jazyka v získávání sociálních kompetencí lidí se sluchovým postižením**, průzkum prokázal, že vedle řady institucí, které pomáhají osobám se sluchovým postižením získat sociální kompetence, je možné zařadit i tlumočnickou službu jako celek a tlumočnicka jako významnou jednotku. Mnozí tlumočníci znakového jazyka se shodli v názoru, že **ČTENÍ S POROZUMĚNÍM TEXTU** je důležité pro život v intaktní společnosti. Tlumočníci znakového jazyka se snaží v rámci tlumočení předávat informace, které pomáhají osobám se sluchovým postižením vést samostatnější život. Z uvedených výpovědí respondentů vyplývá, že individuální práce s klientem a osobní školení v různých oblastech má praktický charakter. Jde například o školení v oblasti BOZP, PO, internetového bankovníctví, technologie šicích strojů, překladu textu příbalových letáků u léků, různých návodů k použití, přednášky a dalších. Z pohledu uživatelů jde o informace, které přinášejí bezprostřední praktický užitek. Dále je třeba zmínit tlumočení ve školách a institucích, kdy nejde jen o překlad slovo od slova, ale i s tím související objasňování významů.

Průzkum dále odhalil, že tlumočnické služby nejsou pro osoby se sluchovým postižením prvořadou institucí, kde kompetence získat nebo posílit. Nicméně, bylo prokázáno, že tlumočnické služby jsou využívány jako jedna z možností, jak sociální kompetence posilovat a dále rozvíjet.

Pohled tlumočnicků na to, **jak a kde probíhá osvojování sociálních kompetencí u lidí se sluchovým postižením** překvapivě odhalil jako jednu z institucí TELEVIZI a INTERNET, další byly RODINA, ZAMĚSTNÁNÍ a ŠKOLA. Převažující názor tlumočnicků ukázal, že právě tyto instituce osoby se sluchovým postižením využívají k získávání nebo posílení sociálních kompetencí. Na otázku, jakým způsobem je možné sociální kompetence získat, tlumočníci uváděli nápodobou, učením, opakováním, osobní zkušeností, mezi

vrstevníky, čtením, na kurzech, internetu a při školeních. Tyto způsoby jsou v podstatě totožné u intaktní společnosti.

Hlavním cílem praktické části předložené práce bylo zjistit **jak a kde získávají osoby se sluchovým postižením sociální kompetence**. Na základě provedeného průzkumu se podařilo získat základní přehled o tom, jaké sociální kompetence jsou z pohledu tlumočnicků nezbytné pro osoby se sluchovým postižením. Jak a kde probíhá rozvoj sociálních kompetencí a také jakou roli v celém procesu hraje tlumočnický znakového jazyka. Lze říci, že cíl práce se podařilo naplnit v dostatečné míře a získané poznatky je možné použít pro další práci s osobami se sluchovým postižením.